

ОЛЬГА ЛОБОВА

Мистецтво

4

УДК 7*кл4(075)
Л68

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2021 р. №53)*

**ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ.
ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО**

*Художники Тетяна Шаркова, Аліна Петренко,
Наталія Котилевська, Ірина Медведовська*

Вірші, поспівки й тексти без підписів належать авторці

Лобова О.В.

Л68 Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для
4 класу закладів загальної середньої освіти /
О. Лобова. – Київ: Школяр, 2021. –176 с.: іл.
ISBN 978-966-1650-78-6

УДК 7*кл4(075)

ISBN 978-966-1650-78-6

© Лобова О.В., 2021
© УВЦ «Школяр», 2021
© УВЦ «Школяр», художнє оформлення, 2021

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

— пізнаємо мистецтво

— слухаємо музику

— музично-творча діяльність

— образотворча діяльність

— зверни увагу, запам'ятай

— знаки для пошуку творів мистецтва в Інтернеті (QR-коди)

Розділ перший

МИСТЕЦЬКІ БАРВИ УКРАЇНИ

У ПОДОРОЖ СВІТОМ МИСТЕЦТВ

Прочитай вірш. Скажи, із чим порівнюється мистецький клас.

Мій юний друже, в добрий час
заходиш ти в мистецький клас.
На перший погляд, скажеш ти,
все в цьому класі, як завжди:
учнівські парти і стільці,
учитель з крейдою в руці...

Але цей клас, як корабель,
зове до чарівних земель.
Щоб кожний з вас узяти зміг
травневий грім, січневий сніг,
калину у легкій імлі
та голос рідної землі.

Сьогодні, завтра, раз у раз,
коли заходиш ти в цей клас,
то йдеш не просто на урок –
ти робиш свій наступний крок
у світ, де нас завжди чека
живопис, танець, музика...

Пригадай, що таке мистецтво. Назви основні види мистецтв.

Хвилинка-говоринка

Розгляньте фото. Прочитайте текст.

МУЗИКА – мистецтво звуків, яке сприймають за допомогою слуху.

Основні види музики: народна й авторська, вокальна й інструментальна, пісенна, танцювальна, маршова.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО – світ ліній, форм, кольорів. Людина сприймає його за допомогою зору.

Основні види образотворчого мистецтва: графіка, живопис, скульптура.

ТЕАТР – мистецтво сценічної дії. Людина сприймає це мистецтво за допомогою і слуху, і зору.

Основні види театру: ляльковий, музичний, драматичний.

Поміркуйте, де та з якими видами мистецтв зустрічаєтесь ви. Розкажіть про свої улюблені види мистецтва.

Розглянь зображення. Прочитай назви жанрів образотворчого мистецтва.

ПЕЙЗАЖ

АНІМАЛІСТИЧНИЙ

НАТЮРМОРТ

ПОРТРЕТ

ПОБУТОВИЙ

ІСТОРИЧНИЙ

Дай визначення кожного жанру та наведи приклади відповідних творів.

Послухай пісню. Про що вона? Які види мистецтв поєднались у творі?

ВПЕРШЕ ОСІНЬ ЙШЛА ДО ШКОЛИ

Музика і слова *О. Лобової*

1. Першим ранком вересневим посміхались сонце з небом, і щаслива, як ніколи, вперше Осінь йшла до школи.
2. Осінь ранком променистим йшла красива, урочиста і тримала у долоні айстри білі і червоні.
3. Осінь вчилася сумлінно, та не завжди на «відмінно». І було – калюжі-плями розтікались сторінками...
4. Першим ранком вересневим під високим синім небом Осінь радо, як ніколи, кожен рік іде до школи.

Розучи пісню з оплесками на сильну долю. Останні два рядки повторюй двічі. Стеж за чіткістю вимови. Виконуй пісню:

1-й куплет – спокійно; 3-й куплет – трохи засмучено;
2-й куплет – урочисто; 4-й куплет – світло, піднесено.

Послухай пісні про школу. Обери пісню та схарактеризуй такі засоби музичної виразності:

Мелодія
й
супровід

Темп –
швидкість
звучання

Динаміка –
гучність
звучання

Тембр –
забарвлення
звучання

Попрацюймо разом!

Розгляньте фото. Поміркуйте, як виготовити таку об'ємну аплікацію. Створіть паперове сонечко власноруч.

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Об'єднайтесь у кілька груп. Підготуйте картон жовтого кольору, аркуші кольорового паперу, ножиці, клей.
- * Виріжте з картону круг (сонечко), а з паперу – контури своїх долоньок (промінці).
- * Приклейте промінці до круга, як на фото. Додайте сонечку очі, посмішку, віночок тощо (наклейте або намалюйте).
- * Прикрасьте паперовим сонечком свій клас, і в ньому завжди буде тепло й затишно.

МИСТЕЦЬКІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

Розглянь фото. Прочитай текст. Знайди в ньому символи народу України.

У кожної країни є національні святині, які народ споконвіку шанує і береже. Оберегами українців здавна вважають батьківську хату і святий хліб, червону калину й веселий соняшник, співучого соловейка й вірного журавля...

Мистецькими символами нашого народу є щира українська пісня й запальний гопак, старовинна кобза та дзвінка бандура, сорочка-вишиванка і гаптований рушник, мальована хата і чарівна писанка...

Символи українського народу

Іноколи символами країни стають видатні твори митців. Серед таких шедеврів українського мистецтва є:

- «Кобзар» Тараса Шевченка;
- пісня «Ще не вмерла Україна»

Михайла Вербицького на слова Павла Чубинського, що стала гімном нашої держави;

- твір «Молитва за Україну» Миколи Лисенка на слова Олександра Кониського;

- пісня «Ой у лузі червона калина» Степана Чарнецького...

Поміркуй, що ще є символами України.

Степан Чарнецький. «Ой у лузі червона калина»

Ой у лузі червона калина
похилилася,
чогось наша славна Україна
зажурилася.
А ми тую червону калину
підіймемо,
а ми нашу славну Україну,
гей, гей, розвеселимо!

Як повіє буйнесенький вітер
з широких степів,
то прославить на всю Україну
славних козаків.
А ми тую козацьку славу
збережемо,
а ми нашу славну Україну,
гей, гей, розвеселимо!

Пам'ятник
С. Чарнецькому
зі словами пісні
«Ой у лузі червона
калина»

Пісню «Ой у лузі червона калина» написано понад 100 років тому. Її автор – поет, режисер львівського театру **Степан Чарнецький**. Вперше пісня прозвучала з театральної сцени й відтоді неухильно поширювалась, хоча й була понад пів століття під заборонаю.

Згодом життя і людська воля зробили цей твір народним. Кожний українець відчуває в пісні і турботу про долю своєї Вітчизни, і надію на добробут, і готовність захищати незалежність рідного краю.

Пісню «Ой у лузі червона калина» інколи називають другим гімном вільної України.

Послухай твір. Опиши свої враження.
Поміркуй, чому цю пісню вважають народною.

Послухай і розучи пісню. Співай її виразно, з почуттям. Визнач основну ідею цього твору.

НЕМАЄ УКРАЇНИ БЕЗ КАЛИНИ

Музика М. Ведмедері, слова Г. Клок

1. Немає України без калини,
як і нема без пісні солов'я.
А ми – народ,
зернина від зернини,
в біді і в щасті – ми одна сім'я.
2. Немає України без тополі,
як і нема без сонця сйва дня.
Ти без коріння – перекотиполе,
а корінь там, де вся твоя рідня.
3. Немає України без вербиці,
без сивого Славутича-Дніпра.
Нап'юся живодайної водиці,
в ній зачерпну любові і добра!

Назви згадані в пісні символи України.
Які мистецькі символи можна до них додати?

Попрацюймо разом!

Об'єднайтесь у три групи. Виконайте до пісні такі завдання:

Проплескайте музичний пульс (метр)

Складіть супровід на шумових інструментах

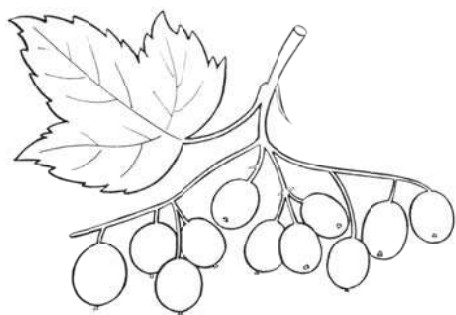
Передайте характер музики рухами

Хвилинка-говоринка

Розгляньте репродукції картин сучасних українських художників (с. 13, 14). Порівняйте їх зміст, композицію та колорит.

Дмитро Добровольський. Червона калина

Малювання грона калини

Калина – символ любові, щастя, краси, поваги.

Соняшник – символ праці, достатку і сонця.

Юлія Томеско. До сонця. Соняшники

Намалюй власну композицію з червоною каліною або соняшником. За бажанням, скористайся малюнками-підказками.

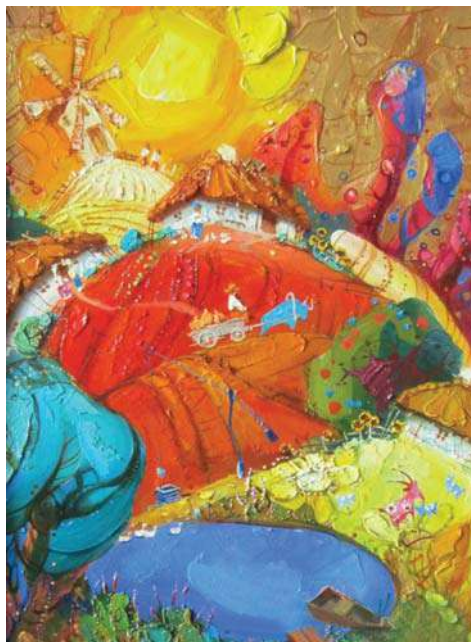
МУЗИКА РІДНОГО КРАЮ

Розглянь фото. Якою музикою «звучить» для тебе ця картина? Прочитай текст.

Словами музики
змалюю рідний край:
у барви звуків
переллю його потоки,
його поля безмежні
і дуби високі,
і веселковий,
щастям сповнений
розмай.

Словами музики
змалюю рідний дім,
його тепло,
що залишається зі мною...
Нехай громи
його обходять стороною
і завжди музика
живе і квітне в нім.

Оксана Збруцька.
Рідна земля

Український народ подарував світу невичерпну музичну скарбницю: широкий подих кобзарської думи, щирість української пісні, примхливі візерунки народних танців, сопілкові награші та величні голоси трембіт... Народні традиції розквітли у творчості українських композиторів.

Знайди в тексті жанри українського фольклору. Чи відомі тобі такі твори?

Хвилинка-говоринка

Прочитайте вірш. Про яку музику в ньому йдеться?

Віки-роки спливали,
їх пам'ять берегла...
Ще нот тоді не знали,
а музика – була!

Вона допомагала
селянам у жнива,
вона спостерігала
і свята, і дива.

Вона у люту днину
лишала рідний дім
і боронить країну
йшла з маршем бойовим.

А як весняно квітла
вона в святкові дні!
І прикрашали житла
її дзвінкі пісні.

Вона пливла роками
у хороводі днів,
до доньки йшла від мами,
від батька – до синів.

Ту музику чудову,
яка не знала нот,
плека, як рідну мову,
і береже народ.

Перекажіть за змістом вірша, яку роль відігравала музика в житті народу. Як ви розумієте вислів: *музика, яка не знала нот*? Як передавався музичний фольклор?

Симфонія невідомого автора початку ХІХ століття (Фінал)

Народну музику раніше не записували за допомогою нот. Тому не всі народні наспіви дійшли до наших днів. А в професійній музиці деякі твори... «загубили» автора!

Історики знайшли партитуру симфонії, написаної 200 років тому. Завдяки нотному запису музика збереглася, а от прізвище автора – ні! Так і є цей твір під назвою «Симфонія невідомого автора початку ХІХ століття».

Козачок

У Фіналі (заклучній частині) симфонії створено яскраву картину народного побуту. Композитор «намалював» її, використовуючи інтонації українських народних мелодій.

Головна тема Фіналу – веселий козачок – ніби йде колом, чергуючись із мелодією ніжного й ліричного дівочого танцю, героїчно-мужньою козацькою темою, пісенним наспівом... Така форма називається *рондо*.

Послухай фінал симфонії. Позначай рефрен підняттям руки. Чи змінюються настрої і характер музики?

Словничок

Рондо (італ.– коло) – музична форма, де головна тема – *рефрен* – багаторазово повторюється, чергуючись із різними *епізодами*:

рефрен

I епізод

рефрен

II епізод

рефрен

Послухай пісню українських авторів.
Яким настроєм вона просякнута?

МУЗИКА РІДНОГО ДОМУ

Музика *О. Злотника*, слова *О. Вратарьова*

1. Від Києва до Львова,
від Криму до Карпат
земля моя чудова
цвіте, як зелен сад.
Дніпрова хвиля синя
дзвенить, немов струна,
для мене Україна –
і пісня, і весна.
2. Десь там, за небокраєм,
країни, наче рай,
але для мене раєм
залишиться мій край.
Дарує горобина
рубіни край вікна,
як мати, Україно,
для мене ти одна.

Приспів:

Музика, музика, музика рідного дому,
дай мені радості, радості, клич мене знову,
тут мої мамо і тато, тут моя пісня крилата
жде мене, жде мене. } *Двічі*

Розучи пісню. Виконай її, передаючи свою
любов до рідного краю.

Розглянь репродукції картин вінницького художника В. Наконечного (с. 18, 19).

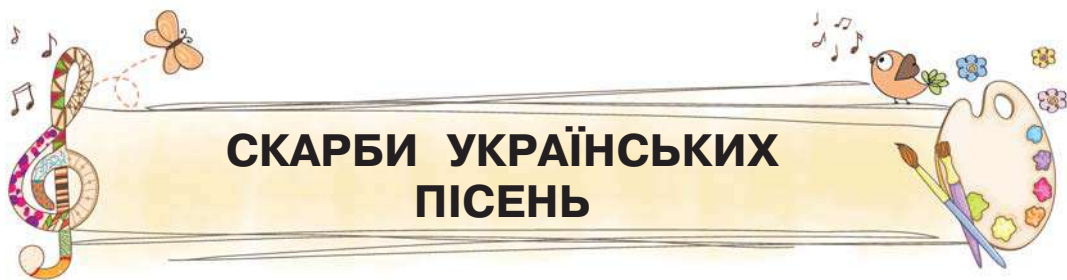

- Якою музикою «звучать» ці картини?
- Чим схожі ці твори? Які елементи є на обох картинах?
- Чим особливий художній «почерк» митця?

Спробуй намалювати свій край за поданими зразками. Для малювання дрібних деталей можеш скористатися ватними паличками.

Дитячі роботи

СКАРБИ УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕНЬ

Прочитай текст. Поясни значення наведених народних прислів'їв.

...Я вірив, що краще всього пісні, які знав дідусь.
Вмоцусь на коліна до нього
і в очі йому дивлюсь.

А він вимовляє, виспіває
гарячі прості слова —
і все давниною сивою
в очах моїх ожива...

І плачу, було, й сміюся,
як слухаю ті пісні...
Спасибі ж тобі, дідусю,
за те, що ти дав мені...

Василь Симоненко

В Україні люблять і шанують пісню. З давнини дійшли до нас прислів'я, в яких згадується цей музичний жанр:

- *Щира пісня гріє краще за кожуха.*
- *В гурті й пісня в лад іде.*
- *Людина без Батьківщини, що соловей без пісні.*

Пісня – споконвічний символ України. Недаремно український народ вважають співучою нацією, а його мову – однією з найбільш мелодійних у світі.

Пригадай різновиди українських народних пісень. Чи відомі тобі приклади таких творів? Як різні пісні впливають на тебе?

Послухай народні колискові пісні у виконанні сучасних українських співаків.

Олег Скрипка
Ой ходить сон

Христина Соловій
Коліскова

Виконай завдання на вибір:

1. Проспівай українські народні пісні «Котику сіренький» та «Ой ходить сон».
2. Поміркуй, чим відрізняються сучасні обробки від давніх народних пісень.
3. Розкажи, які народні пісні ти знаєш і любиш. До яких видів пісень вони належать?

Основними різновидами українських народних пісень є *родинно-побутові* (колискові, весільні, хрестильні, жартівливі тощо) та *календарно-обрядові*: колядки й щедрівки, веснянки й гаївки, жнивварські, купальські пісні.

У сучасному мистецтві популярні різноманітні обробки народних пісень.

Послухай пісню. Поміркуй, до якого виду пісень вона належить.

ГОСПОДАРСТВО

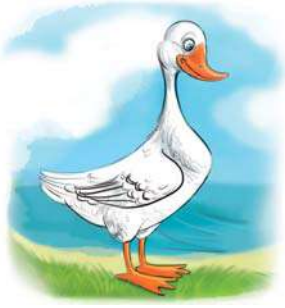
Українська народна пісня

1. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі курочку,
щоб ся не журити.
Як курочка цю-ру-ру,
тепер же я не журу.

2. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі качечку,
щоб ся не журити.

Як качечка ках-ках-ках,
як курочка куд-ку-дах,
як курочка цю-ру-ру,
тепер же я не журу.

3. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі гусочку,
щоб ся не журити.

Як гусочка ге-ге-ге,
як качечка ках-ках-ках...

4. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
дістав собі котика,
щоб ся не журити.

Як котичок няв-няв-няв,
як гусочка ге-ге-ге...

5. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
дістав собі собачку,
щоб ся не журити.
Як собачка гав-гав-гав,
як котичок няв-няв-няв...

6. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі овечку,
щоб ся не журити.
Як овечка бе-бе-бе,
як собачка гав-гав-гав...

7. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі кізеньку,
щоб ся не журити.
Як кізенька ме-ме-ме,
як овечка бе-бе-бе,
як собачка гав-гав-гав,
як котичок няв-няв-няв,
як гусочка ге-ге-ге,
як качечка ках-ках-ках,
як курочка куд-ку-дах,
як курочка цю-ру-ру,
тепер же я не журу.

Попрацюймо разом!

Розучіть пісню за малюнками-підказками.
Поміркуйте, чим особлива її побудова.
Розподіліть ролі й виконайте пісню як ма-
леньку виставу.

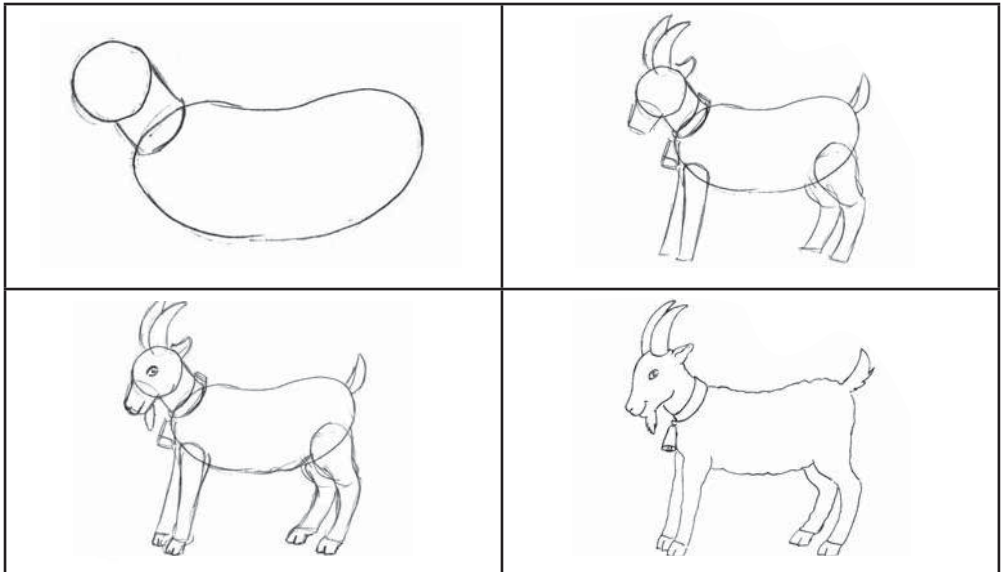

Назви персонажів пісні «Господарство». Виліпи з пластиліну або намалюй тварину на вибір.

Собачка

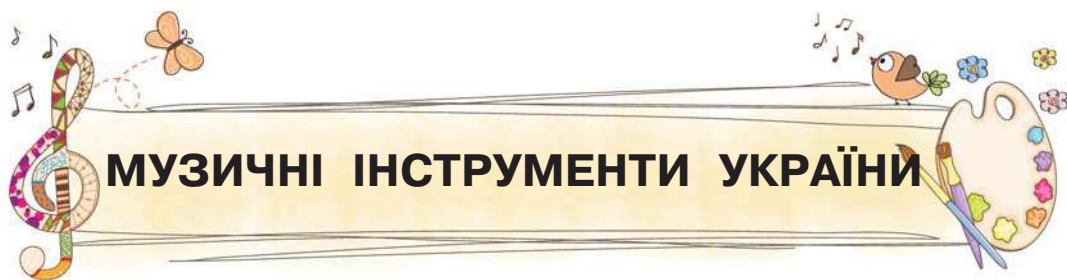
Коза

За бажанням, скористайся малюнками-підказками.

Якщо хочеш, зобрази кількох персонажів або передай сюжет народної пісні в композиції.

МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ УКРАЇНИ

Прочитай текст. Запам'ятай, які інструменти є музичними символами України.

Музичними символами України вважають *сопілку* й *трембіту*, *кобзу* й *бандуру*.

Сопілка – улюблений інструмент народних музик. Іншим знаменитим духовим інструментом українського народу є **трембіта**.

Кобза – старовинний струнний щипковий інструмент, що дав назву мандрівним співцям-кобзарям. Цей інструмент мав від 5 до 12 струн. Згодом кобзу замінив більш досконалий інструмент – **бандура**. У сучасній бандури 68 струн.

Популярні в українських музик й інші інструменти слов'янських народів: *скрипка*, *цимбали*, *бубон*, *басоля*, *окарина* (*зозулька*), *тріскачка* (*деркач*)... А ще – створені з побутових речей дивовижні «музичні» прилади: *підкова*, *пилка*, *коса*, *рубель* і *качалка*, *склянки*, *відра* тощо.

Кобза

Басоля

Рубель і качалка

Окарина

Тріскачка

Знайди в тексті назви незвичних музичних інструментів. Що ти ще знаєш про них?

----- Це цікаво знати! -----

Розглянь фото музичних інструментів. Прочитай текст.

Старовинні українські народні музичні інструменти
(Музей театрального, музичного та кіномистецтва
України, м. Київ)

Український народ створив багато дивовижних музичних інструментів. Один із них – знаменита українська **трембіта**, яку ще називають **карпатським рогом**. «Голоси» пастуших трембіт лунуть на кілька кілометрів, гулкою луною озиваючись у горах.

Зазвичай ці «співучі труби» дуже великі, нерідко понад два метри завдовжки. Проте трембіти дуже легкі, тому що їх традиційно виготовляють із тонкої деревної кори.

Послухай звучання трембіти. Поясни, чому цей інструмент називають духовим.

Георгій Майборода. «Гуцульська рапсодія»
(фрагмент)

Звучання українських музичних інструментів передав у творі «Гуцульська рапсодія» композитор з Полтавщини **Георгій Майборода** – рідний брат композитора Платона Майбороди.

Цю музику написано для симфонічного оркестру, але вже у вступі слухачі чують звучання... трембіти. Її «голос» відтворюють дерев'яні духові інструменти.

А ще в рапсодії звучать справжні народні мелодії, наприклад, заспів пісні «Верховино, світку ти наш». Його музика ллється повільно, широко й плавно.

Знайди значення слова *рапсодія* на с. 168. Які картини «намалювала» тобі музика? Простеж за її розвитком.

Поміркуй, чому автор використав мелодію народної пісні та зобразив звучання трембіти.

Трембітарі. Фото

Послухай пісню. Яку частину пісні використано в «Гуцульській рапсодії»?

ВЕРХОВИНО, СВІТКУ ТИ НАШ

Українська народна пісня

1. Верховино,
світку ти наш.
Гей, як у тебе тут мило!
Як ігри вод, плине тут час,
свобідно, шумно, весело...
2. З верха на верх,
а з бору в бір,
з легкою в серці думкою,
в чересі крис, в руках топір,
буяє легінь тобою.

Приспів:

Ой нема то краю, краю
над ту Верховину!
Там би мені погуляти
хоч одну годину!

Приспів:

Черемоше, Черемоше,
бистра твоя вода!
Дівчинонька з Верховини,
пишна твоя врода.

Розучи пісню. Приспів повторюй тричі.
Чи близькі за змістом пісня й картина при-
карпатського художника Б. Бринського?

Богдан Бринський. Осінь у Верховині

Розглянь колажі сучасних митців. Які матеріали в них використано?

Скрипковий ключ

Музичний колаж

Разом із дорослими створіть колаж на тему «Музичні інструменти» або інший за вибором.

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Матеріали для колажу роздрукуй із сайтів інтернету або знайди у старих журналах.
- * Виріж фрагменти, які тобі подобаються, і наклеї на цупку основу.
- * Колаж можна домалювати фарбами, олівцями чи фломастерами.

Словничок

Колаж – поєднання в художньому творі елементів різного кольору та фактури: кольорового паперу, тканини, шпалер тощо.

ВИШИВАНА УКРАЇНА

Розглянь цю дивовижну мапу. Поміркуй, що на ній зображено. Прочитай текст.

Вишивання – одне з найдавніших українських ремесел. Кожний регіон України має унікальні орнаменти з особливими кольорами та візерунками. Важливе значення мають і кольори: червоний символізує любов, жовтий – радість, синій – воду, а чорний – землю.

Славетну українську вишиванку вважають оберегом, що приносить людині здоров'я та щастя. А гаптований рушник порівнюють із піснею, вишитою на полотні. А ще кажуть: «Хата без рушників – що родина без дітей».

Пригадай, що ти знаєш про українські вишиванки й рушники.

«Пісня про рушник». Музика *П. Майбороди*,
слова *А. Малишка*

Рідна мати моя,
ти ночей не доспала,
ти водила мене
у поля край села,
і в дорогу далеко ти мене
на зорі проводжала,
і рушник вишиваний
на щастя дала...

Цю чудову пісню написав український композитор **Платон Майборода** на слова поета **Андрія Малишка**. Щоб син мав щасливу долю, мати дарує йому вишитий рушник, який нагадує про дитинство, батьківську хату й материнську любов.

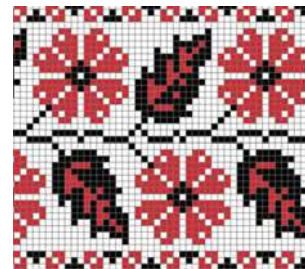
Послухай пісню. Скажи, що вишите на рушнику. Поміркуй, чому рушник порівнюють із долею людини.

----- Це цікаво знати! -----

В Україні налічують понад 150 технік вишивання. У вишивках застосовують три головні види орнаментів: геометричні, або абстрактні (різні геометричні фігури); рослинні (здебільшого квіти, рідше – листя, дерева тощо); зооморфні (тварини).

Іноколи в одному виробі поєднують різні орнаменти, наприклад, геометричний і рослинний.

Геометричний, зооморфний і рослинний орнаменти

Послухай пісню. Які символи нашого народу в ній згадано?

РУШНИЧОК

Музика і слова *Н. Май*

1. Вишивала матінка рушничок,
не жаліла матінка ниточок.
Ти дивись, дитиночко, не забудь
рушничок узяти у дальню путь.

Приспів:

А на тому рушничкові –
червона калина,
а на тому рушничкові –
рідна Україна.

2. Вишивала матінка рушничок,
наробила хрестиком квіточок.
Рушничок до серденька пригорни,
він тебе зігріє на чужині.

Приспів:

Бо на тому рушничкові –
червона калина,
бо на тому рушничкові –
рідна Україна.

3. Вишивала матінка до зорі,
і співала пісню про журавлів.
Рушничок на покуті простелю,
за Вкраїну Господу помолюсь.

Приспів:

Щоб не в'янула ніколи червона калина,
щоб жила і не тужила рідна Україна.

Розучи пісню. Приспиви повторюй двічі.

Попрацюймо разом!

Виконай пісню з оплесками або ритмічним супроводом за зразком.

Уважно розглянь фото українського рушника. Визнач, які орнаменти в ньому поєднано.

Український весільний рушник

Придумай і намалюй один або кілька рапортів орнаменту для рушника.

Використовуй елементи геометричного, рослинного або зооморфного орнаментів.

Словничок

Рапорт – художній елемент орнаменту, що ритмічно повторюється по всій довжині й ширині.

КОЛЬОРОВА КРАСОТА – МУЗИКА ОСІННЯ

Прочитай вірш. Що він розповідає про осінні місяці? Які картини створює?

Йосип Бокшай.
Осінні дерева
над озером Синеvir

Умивався вересень
кришталями-росами,
милувався вересом,
жовтими покосами,
розтікався вересень
сірими потічками,
прикрашав беріззоньки
золотими стрічками.

Жовтень сипав золотом
і дощив краплинами,
віяв срібним холодом,
гомонів з калинами,
грався пожовтілими
вербовими косами
і лякав несмілими
першими морозами.

Листопад на скрипці грав
серед поля чистого
і мозаїку складав
з листячка барвистого...

Жовте поле, срібний став,
в небі хмара синя...
Кольорова красаота –
музика осіння.

Поміркуй, які види мистецтв можуть створити осінні образи. Чи знаєш ти такі твори?

Микола Колесса. Прелюд «Осінній»

Осінні картини яскраво змальовано у віршах, музичних і живописних творах. Український композитор **Микола Колесса**, що народився понад 100 років тому на Львівщині, присвятив цій порі року прелюд.

Прелюд (прелюдія) – невелика п'єса вільного складу, яка може бути самостійною або передувати іншій.

Прелюд М. Колесси яскравими звуковими барвами занурює слухачів у мрійливий світ осінньої краси.

Послухай прелюд. Простеж за розвитком музики. Як змінюється музична мова протягом твору?

Йосип Бокшай. Осінь золота

Розглянь репродукції картин закарпатського художника Й. Бокшая (с. 34, 35). Порівняй їх.

Послухай пісню. Поміркуй, чому її названо картиною.

ОСІННЯ КАРТИНА

Музика *М. Ведмедері*, слова *В. Дерія*

Осінній декор на вікні

1. Спoxмурніло небо.
Пожовтіло листя.
Час бредє повільно
до холодних днів.
Вбралася калина
в червоне намисто
і чарує погляд
без усяких слів.
2. Відлетіли птахи
за далекі гори,
і зриває вітер
листя у садах.
Заховались звірі
у глибокі нори,
щоб весну зустріти
у солодких снах.

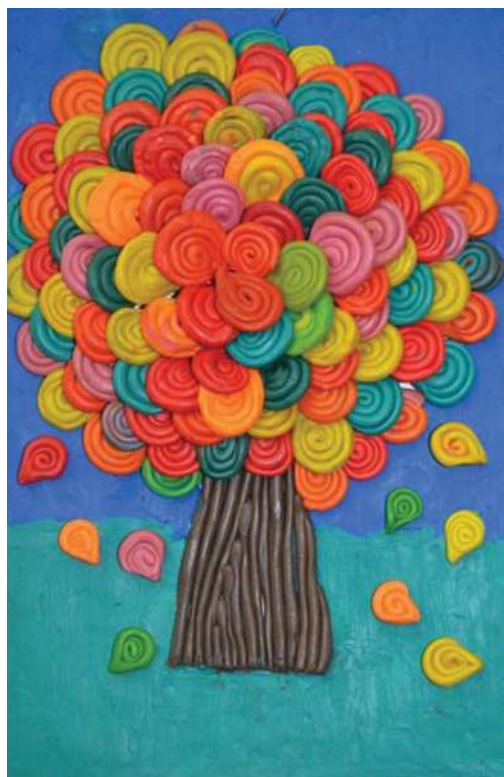
3. З вереснем до школи
повернулись діти,
досхочу наївшись
слив і кавунів.
Їм дарує осінь
різнобарвні квіти
й дивовижний запах
лісових грибів.

Розучи пісню. Придумай до неї пластичні рухи руками.

Поміркуй, які ознаки осені згадано в тексті.

Розглянь пластилінові картини. Як їх виконано?

«Осінні дерева» (дитячі роботи)

Створи пластилінову картину із зображенням осіннього дерева за зразком або по-своєму.

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Обери малюнок, простим олівцем накресли його на картоні й нанеси на основу невеличкі шматочки пластиліну потрібного кольору (сплющені кульки, довгі «ковбаски» тощо) .
- * Для отримання м'яких переходів та різних відтінків два кольори пластиліну можна змішувати в руках.
- * Готовий виріб, за бажанням, прикрась бісером, насінням рослин, іншими природними матеріалами.

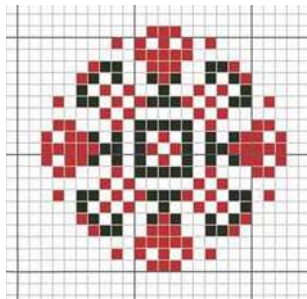

СТОРІНКИ-ПОВТОРИНКИ

1. Розглянь зображення. Які символи українського народу на них представлено?

2. Розглянь фото. Назви зображені види орнаментів.

3. Скажи, яку музичну форму зображено на схемі. Наведи приклад твору в такій формі.

рефрен

I епізод

рефрен

II епізод

рефрен

4. Як називають поєднання в художньому творі елементів різного кольору та фактури?

АПЛІКАЦІЯ

КОЛАЖ

НАТЮРМОРТ

5. Прочитай назви різновидів українських народних пісень і скажи, яка назва є зайвою:

- колискові;
- ліричні;
- жартівливі;
- обрядові;
- веселі й сумні;
- кобзарські думи.

6. Пригадай пісні за малюнками. Виразно заспівай їх з оплесками або рухами.

Склади супровід на шумових інструментах до пісні на вибір.

ТВОЇ МИСТЕЦЬКІ КАНІКУЛИ

1. Подивись, як «готується» до осені місто Суми. Придумай і намалюй, як можна прикрасити місто, де ти живеш.

2. Послухай фрагмент скрипкового концерту «Осінь» **Антоніо Вівальді** – італійського композитора, який народився понад 300 років тому. опиши такі засоби музичної виразності:

- мелодію;
- динаміку;
- темп;
- тембр.

3.

Розглянь фото. Разом зі старшими виготовте такі або подібні прикраси для оздоблення свого дому.

Осінні прикраси

4.

Порадсья із друзями, яку прикрасу виготовити разом для оздоблення шкільного приміщення. Розподіліть завдання і створіть колективний виріб. Поміркуйте: що вийшло зробити добре, а що – ні.

ЖУРАВЛИНА УКРАЇНА

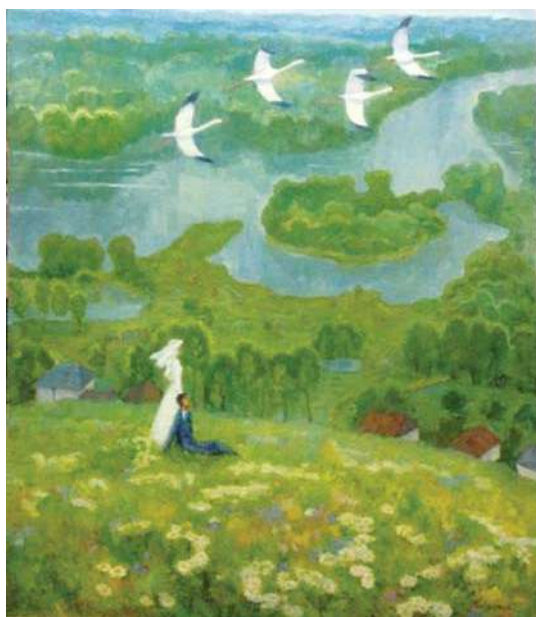

Порівняй репродукції картин українських художників (с. 42, 43). Прочитай текст.

Журавель – давній символ українського народу. За повір'ями, цей птах був Божим посланцем, тож його називають «Божою птицею» або «птахом Сонця».

Восени журавлі відлітають у теплі краї, але навесні завжди повертаються на Батьківщину. Тому в Україні журавля вважають символом любові до рідної землі.

Народ склав безліч легенд і казок про цього птаха. А ще йому присвячено пісні, наприклад, «Журавель»:

Геннадій Полурезов.
Летять журавлі

Занадився
журавель,
журавель
до бабиних
конопель,
конопель.

Сякий, такий
журавель,
сякий, такий
довгоносий,
сякий, такий
довгоногий,
сякий, такий
виступає,
конопельку
вищипає...

Пригадай народну пісню «Журавель». Яка вона: весела, сумна, лірична, жартівлива?

Петро Чайковський. Симфонія № 2 (Фінал)

Петро Чайковський – російський композитор українського походження. Його дід Петро Чайка жив на Полтавщині, закінчив Києво-Могилянську академію. Композитор часто гостював в Україні й зачаровувався українськими піснями.

Свою Другу симфонію П. Чайковський жартома називав «Журавель». У ній використано мелодію старовинної пісні, яку композитор почув під час перебування в Україні.

Жартівливі, танцювальні інтонації пісні пронизують музику симфонії. Особливо яскраво її мелодія звучить у Фіналі – великому варіаційному циклі, що складається зі вступу, викладу теми та 14 варіацій.

Послухай фрагмент твору. Простеж, як змінюється мелодія пісні. Яких нових рис вона набула?

Віталій Гудко. Червоні журавлі

Послухай пісню. Опиши її характер.
Визнач головну думку.

ПРОЩАННЯ З ЖУРАВЛЯМИ

Музика і слова *О. Лобової*

Журавлі.
Дитяча робота

1. Відлітають в далекі країни журавлі,
ген за обрій задумливо линуть
від землі,
де все рідним було
і знайомим...
Свою пісню лишаючи вдома,
тане в небі задумливий клин –
то летять журавлі.
2. Відлітають в далекі країни журавлі,
і курличе прощально долинам
сірий клин.
Їм насняться смереки
високі
і широкі дніпрові затоки...
Ну а там,
де чужинна земля, –
не співають журавлям.
3. Відлітають в далекі країни журавлі,
не спиняють ані на хвилину мірний плін.
Я кричу журавлиному клину:
«Повертайтеся скоріш в Україну!
І озера, і грона калини
ждуть на вас, журавлі!»

Розучи пісню.

Придумай пластичні рухи руками.

Попрацюймо разом!

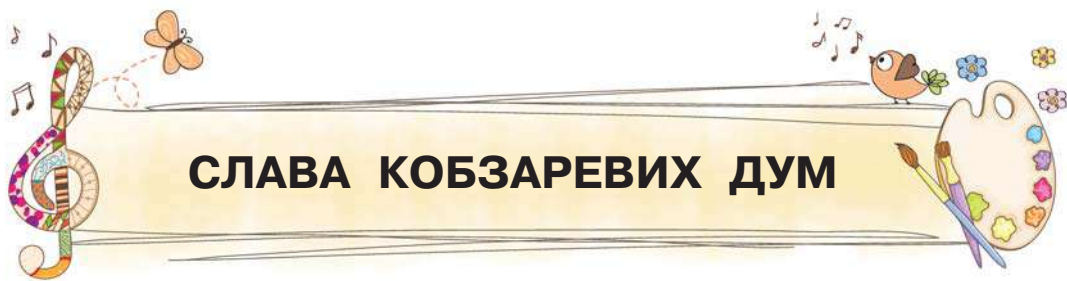
Пригадайте за ілюстраціями українську народну казку «Лисичка та журавель». Розіграйте фрагмент казки у ролях.

«Лисичка та журавель». Ілюстрації Н. Мердюкової

Намалюй на вибір:

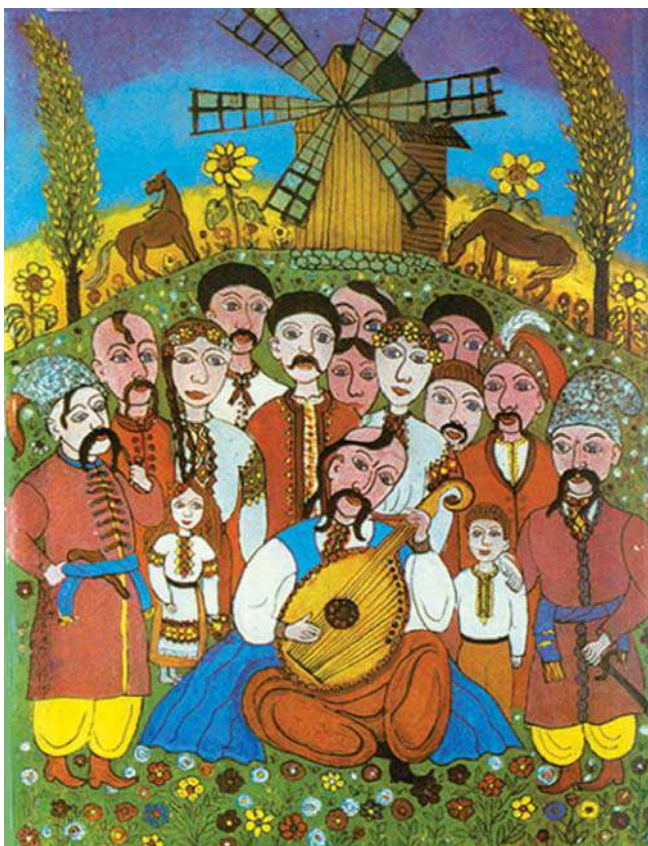
- ілюстрацію до казки «Лисичка та журавель»;
- ілюстрацію до пісні «Прощання з журавлями».

СЛАВА КОБЗАРЕВИХ ДУМ

Розглянь зображення. Що їх поєднує? Який із цих творів старовинний, а який – сучасний?

- *Опанас Сластьон*. «Кобзар Самійло Яшний»
- *Анатолій Якімець*. «Запорозький кобзар Володимир Дяденко»
- *Іван Сколоздра*. «Слухають бандуриста»

Поміркуй, чому митці різних часів звертали-ся до кобзарської творчості. Уяви, якою му-зикою «звучать» ці ілюстрації.

Іван Карабиць. «Дума» (з Першої симфонії «П'ять пісень про Україну»)

Ти слухав Кобзаря,
ти чув його печаль,
що піснею лилася
із-під струн.
Горіла, як зоря,
і сяяла, як жар,
висока слава
кобзаревих дум.

Блищить,
немов кришталь,
дзвенить в усіх серцях,
відлунюється в співі
солов'їв...
Великим кобзарем
оспівана в віках
чарівна мова рідної землі.
Оксана Вовненко

Пам'ятник кобзарю,
м. Київ

Жанр старовинної думи живе у творчості українських митців. Композитор **Іван Карабиць**, що народився в минулому столітті на Донеччині, написав симфонію «П'ять пісень про Україну». Друга частина твору називається «Дума». Протяжне, напружене звучання віолончелі нагадує сумну драматичну розповідь народного співця-бандуриста.

Послухай музику. Опиши її характер.
Поміркуй, про що може розповідати така дума.

Послухай і розучи пісню, написану понад 100 років тому.

ЙДЕ СІЧОВЕ ВІЙСЬКО

Українська народна пісня, музика М. Гайворонського

Леонід Перфецький.
Січові стрільці

1. Йде січове військо
та співає стиха:
– Як поборем
воріженьків –
не буде в нас лиха.
2. Йде січове військо
в боротьбу криваву:
– Як поборем
воріженьків –
здобудемо славу!
3. Йде січове військо,
пісня степом лине:
– Як поборем
воріженьків –
слава не загине.

Попрацюймо разом!

Об'єднайтесь у три групи. Виконайте пісню з ритмічним супроводом за зразком:

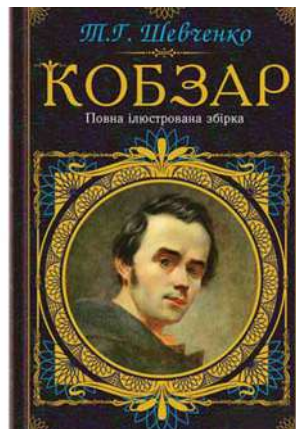
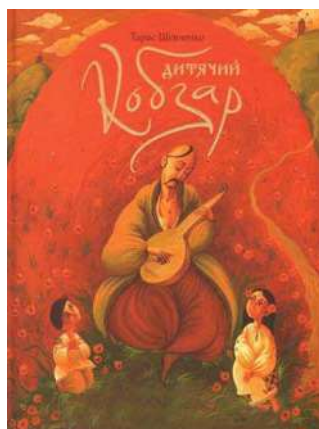
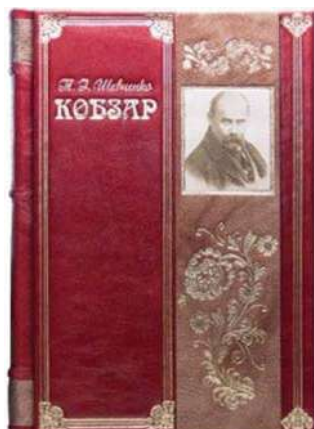
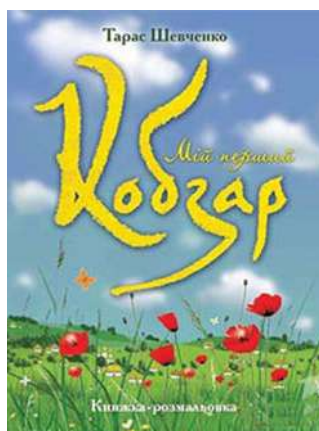
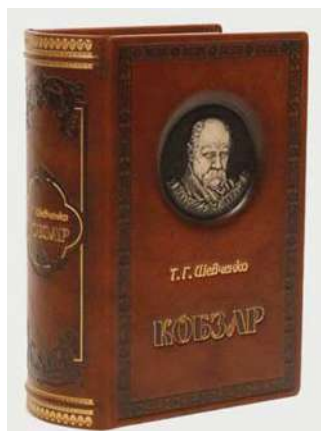

$\frac{4}{4}$				
$\frac{4}{4}$				
$\frac{4}{4}$				

Пригадай, який літературний символ мистецтва України пов'язаний зі словом *кобзар*.

Розглянь обкладинки різних видань книги «Кобзар» Тараса Шевченка. Поміркуй, які з них створено для дітей.

Уяви себе художником-ілюстратором і вигадай власний дизайн обкладинки цієї книги.

Словничок

Дизайн (англ. – творчий задум, креслення, конструкція) – мистецтво організації та перетворення довілля за законами краси.

ТРОЇСТІ МУЗИКИ

Прочитай старовинну гуцульську легенду. Спробуй додати до тексту останні слова.

Жила собі в гуцульському селі прекрасна дівчина. І закохалися в неї три легені — скрипаль, цимбаліст і сопілкарь.

Ніяк не могла дівчина обрати собі нареченого. І тоді вирішила: хай при всьому народі змагаються у грі. Кого визнають найкращим — за того і піде.

Почалося змагання. Кожен парубок грав так майстерно, що не змогли люди визначити переможця.

Тоді звеліли їм грати одну пісню. Але й тоді жоден не здобув перемоги.

Думали-думали люди і вирішили: хай грають усі троє одразу. І народилася прекрасна, досі не чувана музика. І вирішив народ: не можна розлучати трьох музикантів, які створили таке диво.

Так і залишилися вони грати разом, а назвали їх – .....

Про який народний ансамбль ідеться? Що ти про нього знаєш? Розглянь фрагменти вітража Любомира Кудринського «Троїсті музики». Назви зображені інструменти.

Троїсті музики (Національний академічний оркестр народних інструментів)

Висока скрипка
і дзвінкі
цимбали
розкинуть звуки
поміж діл
і гір,
щоб серце
заходилося –
співало,
наснагу беручи
із древніх сіл.

Оксана Дяків

Веніамин Кушнір. Троїсті музики

Троїста музика – традиційний для українського народу ансамбль із трьох музикантів. Склад троїстої музики може бути різним, але зазвичай в ній є ударний, духовий та струнний інструменти:

- скрипка, бубон і сопілка;
- скрипка, бубон і цимбали;
- скрипка, басоля та барабан тощо.

Таке поєднання дає змогу виконувати як проникливо-ліричні, так і веселі, запальні музичні п'єси.

Послухай музику. Передай рухами її характер. Які інструменти звучать?

Хвилинка-говоринка

Розгляньте репродукцію картини Веніамина Кушніра. Поміркуйте:

- чи ілюструє цей твір гуцульську легенду;
- чи відповідає картина настрою музики.

Послухай і розучи пісню. Назви музичні інструменти, згадані в тексті.

НІЧНІ МУЗИКИ

Музика В. Прихожая, слова Т. Сая

1. Сонце зайде у хатинку,
місяць стулить жовті віки.
У гаю темно-зеленім
грають цвіркуни-музики.
У віконце світять зорі,
чую, вітер як шепоче.
Грають крихітні музики
просто неба серед ночі.

Приспів:

Цвірк, цвірк, грає скрипка,
бум, бум, б'ють у бубон,
в очереті мідні труби,
клавесини та сопілка.

2. На галявину лле світло
кожна гілочка-ліхтарик.
Із маленьким саксофоном
по гілках стриба комарик.
Два жуки співають пісню,
жабки крекчуть серед ряски,
світлячок промінням світла
кольорові робить казки.

Приспів.

Але ніч мине, як мара,
заблищать росяні барви,
заховаються музики,
і поснуть мелодій фарби.

Приспів.

Співай, відповідно до тексту показуй рухами,
ніби граєш на музичних інструментах.

Розглянь фото. Зверни увагу, як прикрашені інструменти троїстих музик.

Наталя Курій-Максимів. Троїсті музики
(розпис на склі)

Придумай власний орнамент: для цимбалів – стрічковий, а для барабана – розетковий.

Стрічкові й розеткові орнаменти

БАРВИ УКРАЇНСЬКОГО ТАНЦЮ

Розглянь малюнки. Добери до них спільну назву.

ГОПАК

МЕТЕЛИЦЯ

АРКАН

КОЗАЧОК

Пригадай ці українські народні танці. Добери до кожного з них характерну ознаку.

Музика танцю поступово прискорюється

Музика й рухи зображують кружляння хуртовини

Танець воїнів, який виконують чоловіки з топірцями в руках

Танцювальні пари часто змагаються, хто танцює краще

Коломийка. Українська народна пісня-танець

Як я стану коломийки
співати, співати,
засмієшся і затужиш,
і станеш гадати.

Та я собі заспіваю,
тоненько засвищу,
стільки знаю я співанок,
як трави та листу.

Коломийку заспіваю,
як ми веселенько,
коломийку заспіваю,
як болить серденько.

Виконання коломийки
(фото)

Коломийка – поширений у західних областях України народний танець, а також пісня, що його супроводжує. Своє «ім'я» коломийка здобула від назви міста Коломия на Івано-Франківщині.

Коломийки змальовують життя та вдачу народу. Зазвичай вони веселі й жартівливі, але інколи бувають ліричні та сумні. Часто швидкій танцювальній коломийці передує ліричний, повільний заспів, а різні тексти співають на одну мелодію.

Опиши характер музики. Чи є в ній контрастні частини?
Проплескай ритмічний рисунок, що є основою коломийки:

2 4				
--------	--	--	--	--

Послухай пісню. Про що в ній ідеться?
Ритм якого танцю відтворено в пісні?

СПІВАНОЧКИ НАШІ

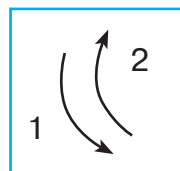
Музика І. Тучака, слова С. Жупанина

Наталія Курій-Максимів.
Співаночки

1. На високій
полонині
ранок зустрічаєм,
на сопілках-
перепілках
співаночки граєм.
Гей, шіді,
шіді ріді дан,
співаночки граєм.
2. Понесе
на дужих крилах
вітер з полонини
ці співаночки
за гори,
в степові долини.
Гей, шіді,
шіді ріді дан,
в степові долини.

3. Линьте, наші коломийки,
по всій Україні,
розкажіть далеким друзям
про Карпати сині.
Гей, шіді, шіді ріді дан,
про Карпати сині.

Попрацюймо разом!

Розучіть пісню з тактуванням за схемою.
Виконайте пісню з рухами та супроводом на
шумових інструментах.

Розглянь фото малюнків на склі мисткині й митця зі Львівщини (с.56, 57). Порівняй:

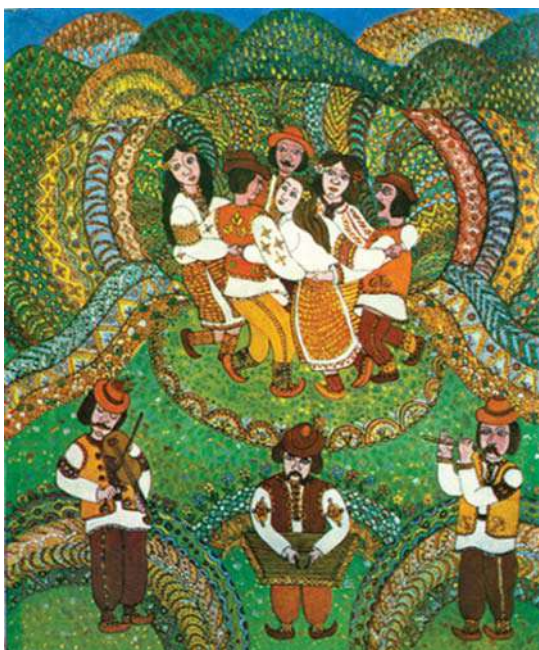
сюжети
малюнків

головне
і другорядне

ближній план
і дальній план

колорит
малюнків

кольорову
гаму малюнків

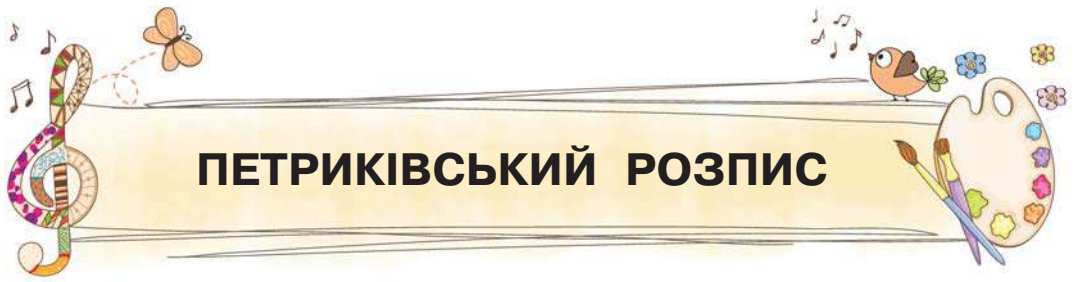
Іван Сколоздра. Коломийки

Намалюй абстрактну кольорову фантазію або сюжетну композицію на тему «Танець».

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

Дотримуйся головних правил композиції:

- * у композиції обов'язково має бути головне і другорядне;
- * головне виділяй розміром, кольором, розташуванням;
- * зображення на ближньому плані роби більшими та виразнішими, ніж на дальньому;
- * якщо композиція абстрактна, поєднуй лінії, форми, кольори, не зображаючи конкретні предмети;
- * усі елементи композиції гармонійно поєднуй в одне ціле.

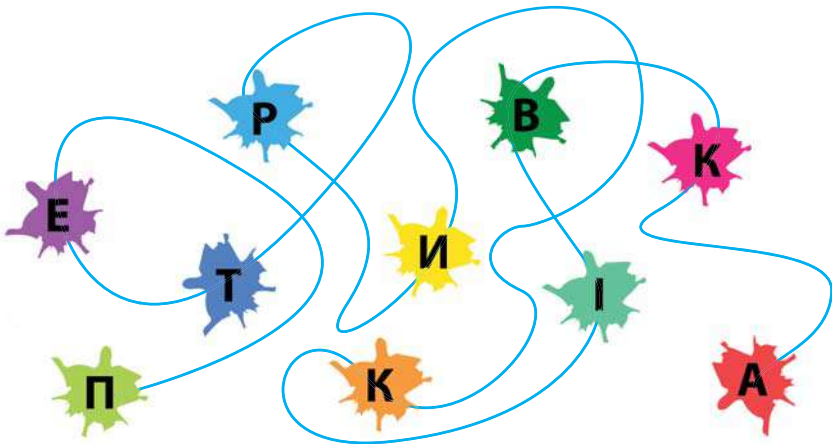
ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС

Розглянь фото. До якого виду мистецтва належать ці речі? Що поєднує ці зображення?

Як називається такий розпис? Склади його назву з квіточок, що розсипались.

Петриківський розпис (петриківка) – українське декоративне народне малярство, що виникло в селищі Петриківка на Дніпропетровщині.

----- Це цікаво знати! -----

Мистецтво петриківки походить від розпису стін селянських хат. Зовнішні стіни розмальовували кожної весни або двічі на рік. Також розписували печі, скрині, тарілки, дощечки та інші побутові речі.

Пізніше виникли «мальовки» – розписи на папері, якими майстрині прикрашали житло всередині.

Основні елементи петриківського розпису – рослинні: садові й лугові квіти, ягоди калини, полуниці й винограду. Серед яскравих візерунків чудово виглядають півні, павичі, лелеки, голуби, а також фантастичні птахи. Усі елементи виконують фарбами, без попереднього накреслення олівцем.

Петриківський розпис

Василь Попадюк. «Карпатські візерунки»
(гурт «Дніпро»)

Музиканти гурту «Дніпро»

Послухай музику. Поміркуй, чому в назві твору є «художнє» слово. Які візерунки «малює» тобі музика?

Послухай пісню. Поміркуй, чому митці оспівують Батьківщину.

ЧОМ, ЧОМ, ЧОМ, ЗЕМЛЕ МОЯ

Музика Д. Січинського, слова В. Лебедової

Людмила Галенко.
Жовтень

1. Чом, чом, чом, земле моя,
так люба ти мені,
так люба ти мені?
Чом, чом, чом, земле моя,
чарує так мене краса твоя?
2. Чим, чим, чим манить мене
пташні твоєї спів,
пахучий цвіт лісів?
Чим, чим, чим манить мене
вода річок твоїх, що тут пливе?
3. Тим, тим, тим, дитино, знай,
що тут ти в цвіті літ
пізнала щастя цвіт.
Тим, тим, тим, дитино, знай,
що ті поля й ліси –
твій рідний край.

Розучи пісню, стежачи за нотним записом.
Виконай її, передаючи любов до рідної землі.

Помірно

Чом, чом, чом, зем-ле мо-я, так лю-ба ти ме-ні, так лю-ба ти ме-ні?

Чом, чом, чом, зем-ле мо-я, ча-ру-є так ме-не кра-са тво-я?

Анна Волосюк. Грудень

Аліна Кухаренко. Січень

Розгляньте на с. 60, 61 роботи у стилі петриківського розпису. Поміркуйте:

- Які елементи петриківки використали юні художниці? Що додали нове, незвичне?
- Який колорит осінньої та зимових картин? Чому майстрині обрали саме такі барви?

Намалюй картину в стилі петриківського розпису. Збагати її власними елементами.

Зернятка

Дзвіночок

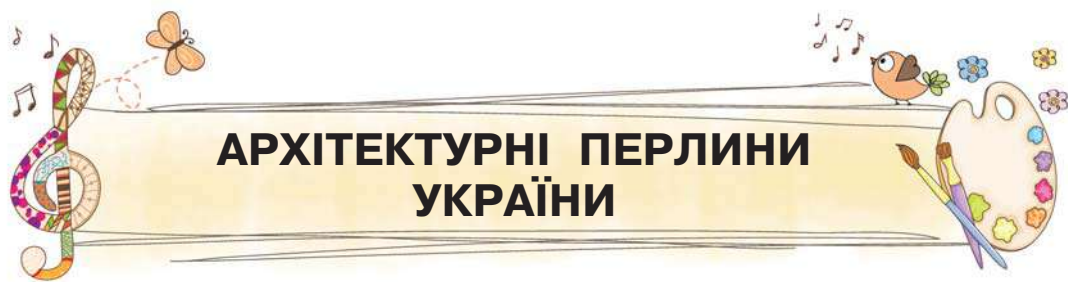
Листочки

Калина

Цибулька

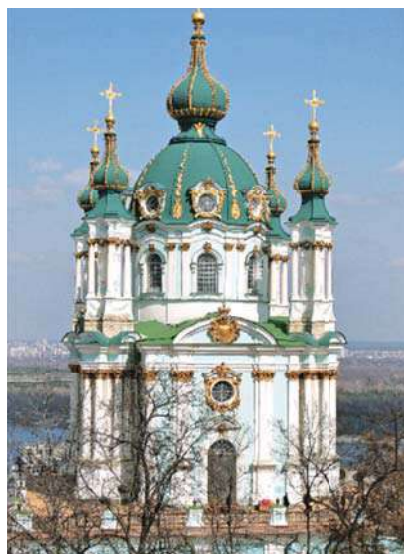
АРХІТЕКТУРНІ ПЕРЛИНИ УКРАЇНИ

Розглянь фото. Поміркуй, чому архітектуру вважають мистецтвом.

Замок «Ластівчине
гніздо», м. Ялта

Андріївська церква,
м. Київ

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Скажи, чи сподобались тобі ці споруди. Яке їх призначення? Які з них симетричні?

«Молитва за Україну». Музика *Миколи Лисенка*, слова *Олександра Кониського*

Музикою святих храмів звучить молитва – звернення до Бога або святих.

Щиру «Молитву за Україну» написав **Микола Лисенко** – засновник української класичної музики. Велична та прониклива музика цього хорового твору – палке прохання щасливого майбуття для рідного краю.

Послухай твір. Про що в ньому йдеться? Якими засобами створено щирий і піднесений характер музики?

Чи суголосний музичний образ з картиною українського художника *Олега Бойка*?

Олег Бойко. Лавра взимку

Архітектура – мистецтво проектування та зведення споруд. Архітектуру називають *застиглою музикою*.

Послухай пісню. Поміркуй, про яких «зелених їжачків» ідеться.

ЇЖАЧКИ ЗЕЛЕНІ

Музика Є. Карпенка, слова В. Степанова.

Переклад О. Лобової

1. Сніг легкий кружляє, замітає путь,
їжачки зелені вулицями йдуть.
У містах і селах, в парках, у ріки
по хатках-оселях ходять їжачки.

Приспів:

Не бажають їжачки
повертатись в ліс,
а один з них залюбки
йде у наш під'їзд.
Чути кроки – і за мить
пролунав дзвінок:
на порозі в нас стоїть
татко-їжачок.

2. Світлофор червоним оком подививсь,
їжачкам відомо: зачекай, спинись!
Постовий з повагою дивиться їм вслід:
їжачки, а знають, як ходити слід!

Приспів.

3. Лагідно й привітно кожний з їжачків
обіймає міцно маму й малюків.
Сніг легкий кружляє, замітає путь,
їжачки-ялинки по домівках йдуть.

Приспів.

Розучи пісню. Виконай її з оплесками на сильну долю.

Хвилинка-говоринка

Розгляньте репродукції картин української художниці Оксани Збруцької. Чим усі вони схожі?

Замок Радомисль

Ангел-хоронитель

Український рай

На Україні милій

Поміркуйте, чи є на картинах елементи архітектурного пейзажу. Які споруди на них зображено?

Чи хотіли б ви намалювати схожі пейзажі?

Розглянь фото чарівних будиночків. Які тобі найбільше сподобалися?

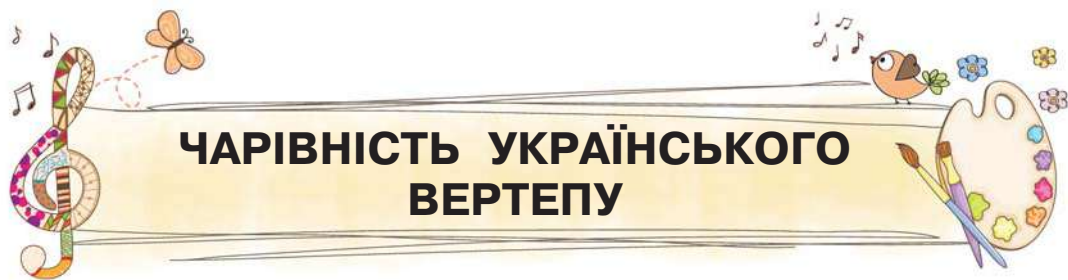

Виліпи фантастичний будиночок. Влаштуй виставку «Місто чарівних споруд».

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- ❁ Для виготовлення будиночка використай пластилін або полімерну глину.
- ❁ За бажанням, за основу будиночка візьми картонну чи пластикову ємність (банку) будь-якої форми.
- ❁ Для оздоблення можна використати природні матеріали: шишки, насіння, мушлі тощо.

ЧАРІВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ВЕРТЕПУ

Розглянь фото. Поміркуй, що на ньому зображено. Прочитай текст.

Традиційною окрасою Різдвяних свят в Україні був вертеп – ляльковий театр, що виник понад 300 років тому. У священних текстах вертепом називали печеру, в якій народився Ісус Христос.

Вертеп – переносний театр, який розміщували на площах, ярмарках, у будинках. Разом із ляльками часто грали й актори. Найбільш популярною була вистава про народження Ісуса. Супроводжувалась вона співом колядок.

Пригадай, що ти ще знаєш про вертеп. До якого виду мистецтва він належить?

Які пісні в ньому звучать? Наспівай їх.

Українські народні колядки

Наталія
Курій-Максимів.
Колядники

Ніч Різдвяна світла й чиста,
небо – в зорянім намисті.
Щастя й радості багато
нам несе Різдвяне свято.
І щоразу воно нове –
свято свят –
Різдво Христове!

М. Пономаренко

Традиційне різдвяне дійство – обряд колядування. Він виник у стародавні часи й спочатку був пов'язаний із днем зимового сонцестояння, яке українці відзначали 25 грудня й називали святом Коляди. Віншувальники ходили від хати до хати із

зображенням сонця та співали колядки – величальні пісні про сонце, місяць і зорі.

Згодом традиції колядування було перенесено на свято Різдва Христового (7 січня за новим стилем). Тоді виникли колядки про народження та життя Христа. Виконання цих пісень супроводжувалося відповідними рухами й танцями.

Різдво здавна вважалося родинним святом українського народу. Увечері вся сім'я збиралася разом, а хлопці-колядники навідували господарів з побажаннями щастя, здоров'я, щедрого приплоду та врожаю.

Послухай українські колядки. Поміркуй, чим схожі всі ці пісні.

Які ще пісні зимових свят ти знаєш?

Послухай пісню. Визнач її вид. Розучи зручну партію за нотним зразком.

СТАРИЙ РІК МИНАЄ Українська народна пісня

Співуче

1. Ста-рий рік ми - на- є, ста- рий рік ми - на - є.
Но-вий на- сту-па- є. Но-вий на- сту- па -є.

2. А він буде кращим,
принесе нам щастя.

3. І миру на світі,
здоров'я всім дітям!

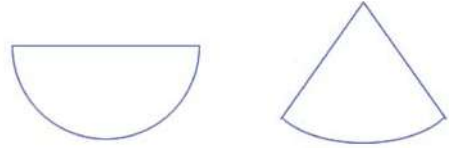
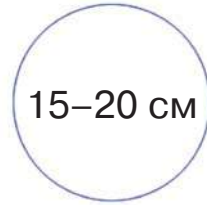

Наталя Курій-Максимів. Колядники

Розглянь однойменні картини на склі Ната-лі Курій-Максимів (с.68, 69). Порівняй зміст, настрої і композицію цих робіт.

Розглянь фото паперової ялинки. Прочитай поради щодо виготовлення такої поробки.

Мал. 1

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Виріж з картону та склей конус (за схемою на мал. 1). Підрівняй низ конуса ножицями.
- * Виріж із кольорового паперу стрічки шириною 1 см і довжиною 10, 8 і 6 см (мал. 2).
- * Усі стрічки склей у вигляді петельок (мал. 3). Чим більше стрічок – тим пишнішою буде ялинка.
- * Приклей петельки до конуса: спочатку нижні – найдовші, посередині – коротші, вгорі – найкоротші (мал. 4).

Мистецтво виготовлення композицій з вузьких паперових смужок називається **квілінг** (англ. – *пташине перо*).

Мал. 2

Мал. 3

Мал. 4

~~~~~ **Попрацюймо разом!** ~~~~~

1. Об'єднайтесь у кілька груп. Розгляньте фото ялинок, зроблених у техніці *квілінг*.
2. Оберіть ялинку, яка вам до вподоби. Поміркуйте про особливості її виготовлення.
3. Виготовте ялинку на свій смак. Прикрасьте її зіркою, сніжинками, конфеті тощо.
4. Влаштуйте виставку паперових ялинок або запропонуйте їх для благодійного ярмарку.
5. Разом із дорослими подумайте: що вдалося зробити добре, а що – ні.

Паперові ялинки зі стрічок-петельок
(квілінг)

СТОРІНКИ-ПОВТОРИНКИ

1. Розглянь зображення. Які символи українського народу на них представлено?

2. Пригадай, які народні пісні співали в українському вертепі:

КОЛЯДКИ

ЩЕДРІВКИ

ДУМИ

3. Розглянь елементи петриківського розпису. Добери назву до кожного елемента із запропонованих варіантів.

Зернятка, листочки, дзвіночок, цибулька, калина

4. Розглянь фото робіт Івана Сколоздри. Якому мистецькому жанру їх присвячено?

5. Знайди у клітинках за зразком назви ще чотирьох українських народних танців.

А	К	О	Л	К	О	З
Р	М	Я	О	О	П	А
К	Е	Ц	М	Г	А	Ч
А	Т	И	И	Й	К	О
Н	Е	Л	■	К	А	К

6. Об'єднайтесь у групи. Проведіть конкурс на краще виконання пісень про зиму, колядок і щедрівок:

з танцювальними
рухами

з елементами
вертепу

із супроводом на
шумових інструментах

ТВОЇ МИСТЕЦЬКІ КАНІКУЛИ

1. Подивись новорічну театральну виставу. Зверни увагу на поєднання у ній різних видів мистецтв.

Київський державний академічний театр ляльок

2. Разом із друзями підготуйте пісенні вітання до Нового року та Різдва для близьких людей.

Щедрий вечір, добрий вечір
одягнув пільму на плечі.
Назбирав на видноколі
осяйних зірок доволі...
Краєм линула святкова
ця щедрівка вечорова
для дорослих та малечі:
– Щедрий вечір! Добрий вечір!

Леся Вознюк

3. Розглянь фото. Виготов новорічні прикраси на вибір у техніці *квілінг*.

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

Для виготовлення прикрас підготуй смужки двостороннього кольорового паперу шириною 1-2 см. Технологію роботи можна простежити на прикладі виготовлення бурульки:

- * Смужку довжиною 6 см зігни навпіл і склей кінці, щоб утворилася петелька.
- * Кожну наступну смужку зроби на 2 см довшою, зігни і приклей до основи попередньої петельки.
- * Обгорни місце стику петельок стрічкою та добав ниточку або тасьму для прикріплення на ялинку.

4. Разом зі старшими прикрасьте саморобними іграшками ялинку або своє житло. Поділіться своїми враженнями.

МИСТЕЦТВО БЕЗ МЕЖ І КОРДОНІВ

МОВА МИСТЕЦТВ – НАЙВИРАЗНІША МОВА

Прочитай вірш. Поміркуй і дай відповіді на поставлені запитання.

Кетрін Сімпсон. Jingle bells

Мова мистецтв –
найвиразніша мова.
Мова, що може
без жодного слова
людям про радість
і сум розказати,
вміє картину
без фарб малювати,
в світі усьому
знайде слухача
без словника
і перекладача...

- Який вид мистецтва може без слів розповісти про почуття людини?
- Які види мистецтв «вміють картини без фарб малювати»?
- Які види мистецтв зрозумілі в усьому світі «без словника і перекладача»?
- Чи погоджуєшся ти із тим, що «мова мистецтв – найвиразніша мова»?

Розглянь репродукцію акварелі канадської художниці К. Сімпсон. Чи зрозумілі тобі її зміст і настрій? Чи знаєш ти, яка пісня дала назву цій картині? На яке свято її співають?

«Jingle Bells». «Дзвоники дзвенять» (у виконанні гурту «Шпилясті кобзарі»).

Кадр з відеокліпу (гурт «Шпилясті кобзарі»)

«Jingle Bells» («Дзвоники дзвенять») – найпопулярніша у світі різдвяна пісня. Понад 150 років тому її написав американський композитор **Джеймс Лорд П'єрпойнт**. Пісню перекладено майже всіма мовами світу, і виконують її відомі виконавці.

Українською мовою кліп «Jingle Bells» записав гурт «Шпилясті кобзарі». Оригінальна обробка пісні в супроводі бандури швидко розлетілася по всьому світу.

Послухай пісню англійською та українською мовами. Порівняй характер композицій.

----- Це цікаво знати! -----

- «Jingle Bells» – перша пісня, яку виконали в космосі. Це зробили пів століття тому американські астронавти.
- Українську версію пісні було записано лише за один день, а змонтовано – протягом трьох днів.
- «Героями» відеозапису стали шестеро безпритульних цуценят, які завдяки кліпу знайшли добрих і турботливих господарів.

Розучи пісню. Добери інструменти для ритмічного супроводу.

ДЗВОНИКИ ДЗВЕНЯТЬ

Музика Дж. Л. П'єрпойнта, слова О. Боровець

*Оксана Збруцька.
Різдвяний вечір.
Коляда*

1. Срібно-білий сніг
вистеле поріг.
Кличе у світи
серпантин доріг.
За вікнами імла,
і в пошуках тепла
по вулиці засніженій
іде-бреде зима.
Приспів:
Цілий день – дзень-дзелень,
дзвоники дзвенять.
Ялинкові ліхтарі
казково мерехтять. Хей!
Цілий день – дзень-дзелень,
ділі-дон-дін-дін.
Зірка сяє і лунає
цей різдвяний дзвін.
2. Миколай іде,
хор янголів веде.
Вітер-сніговий
у димар гуде.
Ми зичимо усім
дорослим і малим
у цю чарівну світлу ніч
знайти свій теплий дім.
Приспів.
3. Подарунків міх:
ласощі та сміх.
Щастя і добра
вистачить на всіх.
Дивися, на вікні
дерева крижані –
це Новий Рік летить до нас
на білому коні.
Приспів.

Розглянь репродукцію. Порівняй зміст і характер пісні та картини.

Хвилинка-говоринка

Розгляньте малюнки. Чим вони подібні й чим відрізняються?

Дитячі роботи

Передай свої враження від новорічних і різдвяних свят у малюнку олівцями або фарбами.

ЗИМОВІ МЕРЕЖИВА ЗВУКІВ І БАРВ

Розглянь репродукцію картини. Як ти розумієш її назву?

Лариса Лукаш. Зимові мережива

Зимові мережива звуків і барв –
задумливий вальс заметілі,
сніжинок танок, розмаїття забав,
і ковдри снігів срібно-білі...

Прочитай вірш. Поміркуй, які види мистецтв
можуть передати красу й чарівність зими.

Георгій Свиридов. «Вальс» (із музики до кінофільму «Заметіль»)

Надзвичайно красиву музику створив до кінофільму «Заметіль» російський композитор минулого століття **Георгій Свиридов**. Ця музика так полюбилася слухачам, що згодом композитор зробив з неї самостійні музичні твори.

Одна з таких п'єс – «Вальс» – розпочинається закличними акордами й уносить слухачів у чарівне кружляння звуків.

Вальс виник понад 300 років тому на основі австрійського *лендлера* та інших народних танців. Згодом він набув граціозності й перетворився на вишуканий бальний танець.

Вальс завжди пишеться в тридольному розмірі. Пари, що танцюють вальс, весь час кружляють.

Послухай вальс. Яку картину навіяла тобі музика? Опануй схему тактування на три долі.

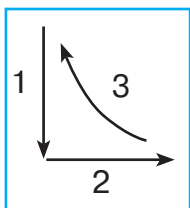

Схема тактування на три долі

Ширлі Вудрафф.
Вихор вальсу

Послухай і розучи пісню. Розкажи про характер і настрій цього твору.

ЗИМА, КРАСУНЕ БІЛА

Музика і слова *Н. Май*

Лариса Лукаш.
Пісня про зиму

1. І знову білий сніг,
і віхола мете,
із далечі доріг
до нас зима іде

Приспів:

Зима-зима,
красуне біла,
скажи мені,
чому тебе
зустріти всі хотіли –
а ждуть тепер весну?

2. І знову снігопад,
і лід немов зі скла,
і довго всім чекать
лишилось до тепла.

Приспів:

Зима-зима, красуне біла,
скажи мені, чому
тебе зустріти всі хотіли –
а ждуть тепер весну?
Тебе зустріти всі хотіли –
а ждуть тепер весну?
А ждуть тепер весну?

Розглянь репродукцію картини. Проаналізуй її за схемою:

головне і
другорядне

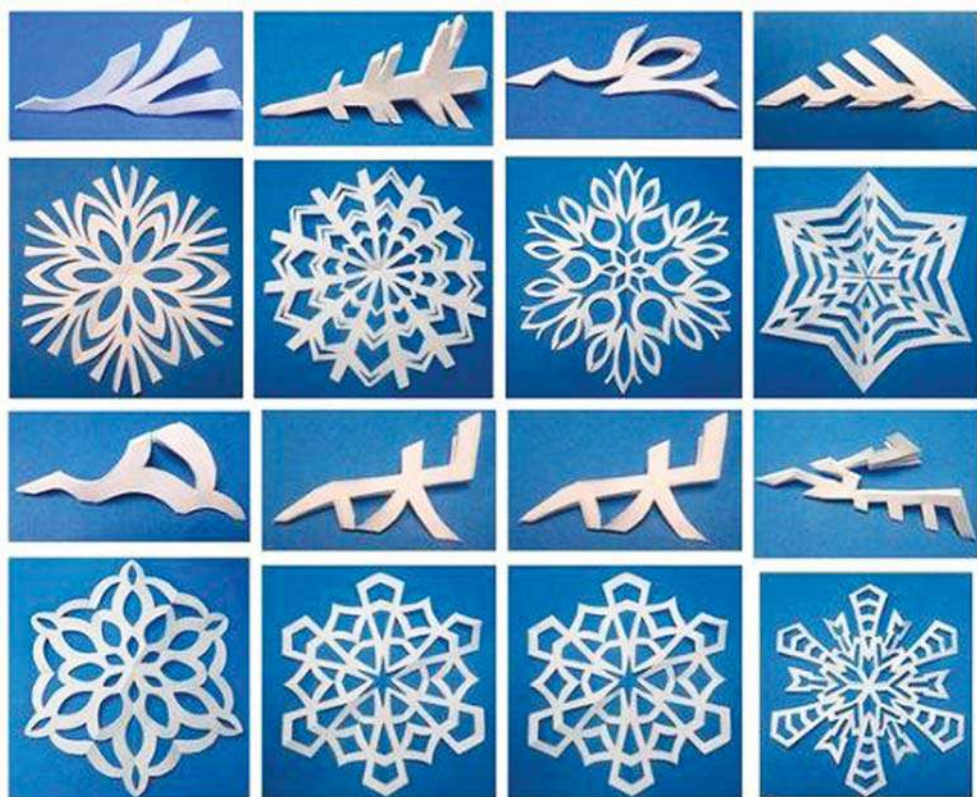
кольорова
гама

художній
образ

Розглянь фото паперових сніжинок.

Чи знаєш ти, як називають такі прикраси?

Зразки виготовлення паперових сніжинок

Згорни аркуш паперу увосьмеро, накресли контур та обережно виріж сніжинки за зразком або по-своєму.

За бажанням, наклеї витинанки на кольоровий папір.

Словничок

Витинанка – (укр. *витинати* – вирізати) – стародавній вид слов'янського народного декоративно-прикладного мистецтва вирізання з паперу прикрас для житла (сюжетні й орнаментальні, ажурні й силуетні тощо).

СВІТ ДИТЯЧИХ МРІЙ У МИСТЕЦТВІ

Розглянь репродукції картин сучасного художника Володимира Волегова. Хто герої цих творів?

Розгадай ребус і дізнайся, який музичний твір присвятив дітям французький композитор Клод Дебюссі.

Ю

Словничок

Сюїта (з фр. – *послідовність*) – музичний твір з кількох самостійних частин, поєднаних художнім задумом і назвою.

Клод Дебюссі. «Маленький пастух», «Ляльковий кек-уок» (із сюїти «Дитячий куточок»)

Понад століття тому французький композитор **Клод Дебюссі** написав сюїту «Дитячий куточок», яку присвятив своїй доньці Еммі.

У цьому творі шість п'єс, що відображають дитячі захоплення, улюблені іграшки й розваги.

П'єса «Маленький пастух» – це музичний портрет пастушка, що награв свій мелодійний наспів. А в п'єсі «Ляльковий кек-уок» (з англ. – «*Похід за пирогом*») передано веселий танець ляльки.

Послухай п'єси. Порівняй їхні художні образи та музичну мову.

Це цікаво знати!

Сюїта – старовинний жанр інструментальної музики. 400 років тому вона складалася лише з чотирьох танцювальних п'єс. Згодом виникли великі сюїти, поєднані задумом і назвою: «Дитячий куточок» К. Дебюссі, «Карнавал тварин» К. Сен-Санса тощо.

Послухай і розучи пісню. Про що вона?
Як ти можеш доповнити зміст пісні?

ДИТИНСТВА СВІТ

Музика О. Янушкевич, слова Н. Погребняк

Оксана Корнієнко.
Дитячий ангел

1. Нас дитинства світ казковий
знов у гості кличе всіх
по доріжці веселковій,
де лунає дружно сміх,
де на кульках кольорових
лине в небо дітвора,
бо країна ця чудова –
світ любові і добра!

} Двічі

Приспів:

Дитинства світ, чарівний світ,
це світ рожевих, добрих мрій!
Це до зірок швидкий політ,
віночок сонячних надій!
Це світ добра,
це літній луг,
це я, це ти,
мій найдорожчий друг!

} Двічі

2. Тут і гноми, і чаклунки
у країні цій живуть,
і різдвяні подарунки
під ялинками нас ждуть.
Тут навкруг лунає дзвінко
дивних птахів ніжний спів,
біля кожного будинку
є крамниця добрих див!

} Двічі

Приспів.

Це світ добра, це літній луг,
це я, це ти, мій найдорожчий друг

} Двічі

Розглянь репродукції картин сучасних українських художниць (с. 86, 87). Порівняй композицію та кольорову гаму художніх творів.

Оксана Збруцька. Журавлі дитинства

Уяви, що Дитячий ангел може виконати твою мрію. Зобрази її в художньому творі на вибір:

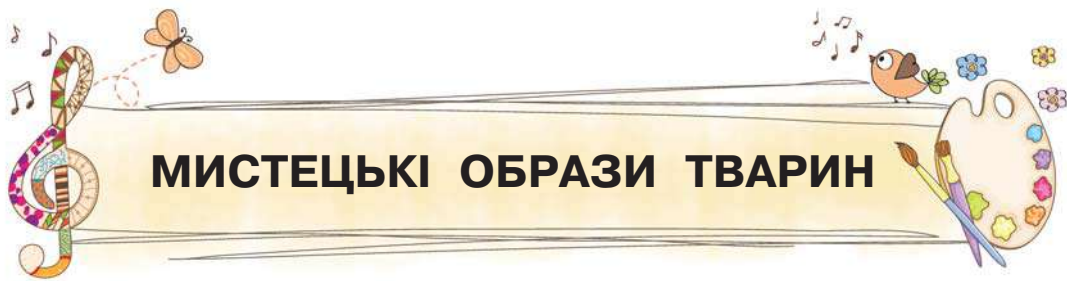
Виліпи

Зроби аплікацію

Намалюй

МИСТЕЦЬКІ ОБРАЗИ ТВАРИН

Розглянь репродукції картин данської художниці Генрієтти Роннер-Кніпп.

Картини Генрієтти Роннер-Кніпп

Скажи, хто є персонажами художніх творів.
Поміркуй, з якими почуттями вони написані.

Художників, які зображають тварин, називають **аніمالістами** (від англ. – тварина).
Наприклад, данська художниця-аніمالістка **Генрієтта Роннер-Кніпп**, що народилась 200 років тому, відома майстерним зображенням котів і собак.

Каміль Сен-Санс. «Лебідь», «Слон» (із сюїти «Карнавал тварин»)

Сюїту «Карнавал тварин» понад 130 років тому написав французький композитор **Каміль Сен-Санс**. Чотирнадцять п'єс сюїти «розповідають» про різноманітних тварин, тож не дивно, що сам автор називав твір «великою зоологічною фантазією».

П'єса «Лебідь» ніжна і граціозна. Її плавна мелодія звучить у виконанні на віолончелі. «Лебідь» – єдина частина сюїти, яку автор дозволив опублікувати й виконувати: він вважав «Карнавал тварин» лише музичним жартом, тож і заборонив його видання.

Справді жартівливий характер має п'єса «Слон», адже виконання її мелодії композитор «доручив» контрабасу. Завдяки цьому неповороткому інструменту легкий вальсовий наспів звучить кумедно і з гумором малює вайлуватий танець слона.

Послухай п'єси «Лебідь» і «Слон». Порівняй їхні художні образи та музичну мову.

Мишко Козулін.

Малюнки до сюїти «Карнавал тварин»

Послухай і розучи пісню. Поміркуй, чи можна назвати цей твір веснянкою.

ЩЕБЕТАЛА ПТАШЕЧКА

Українська народна пісня

1. Щебетала пташечка
під віконечком,
сподівалась пташечка
весни з сонечком.
2. «Прилинь, прилинь, чаронько,
весна красная,
як легенька хмаронька
в небі ясная.
3. Вбери степи травами,
вквітчай ніжними,
потоки купавами
білосніжними.
4. Осип луки перлами,
вкropи росами,
розлийся джерелами
стоголосими!»

Подумай, чому пташиний спів надихає митців. Пригадай пісні про інших тварин.

Це цікаво знати!

Фантастичні звірі й птахи живуть на картинах української народної художниці **Марії Приймаченко**.

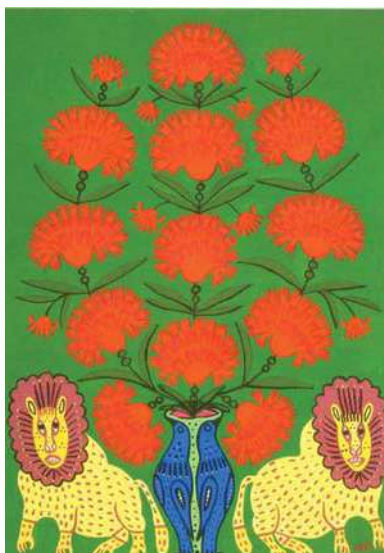
Марія народилася понад 100 років тому, з дитинства почала малювати й вишивати. У 6 років вона тяжко захворіла і втратила можливість вільно рухатися.

Але це не завадило Марії творити. Самобутні картини народної майстрині відомі в усьому світі.

Розглянь фантастичних тварин на картинах художниці Марії Приймаченко.

Картини Марії Приймаченко

Вигадай власну фантастичну тварину. Намалюй її або виліпи з пластиліну.
Разом з однокласниками влаштуйте виставку «Карнавал фантастичних тварин». Поділіться своїми враженнями.

Прочитайте казку. Стисло перекажіть її зміст.

КАЗКА ПРО РІДНИЙ КРАЙ

Калмицька народна казка

Колись давно одному східному володареві подарували чудову пташку. Навіть сонце сповільнювало свій рух, слухаючи її пісні.

Пташці зробили золоту клітку. Але в ній пташка не співала. Тоді клітку винесли в сад. І там пташка мовчала. За порадою мудреців її відвезли до лісу, але й там пташка не співала.

Наймудріший з мудреців порадив повозити пташку по країні. Біля одного маленького болота клітку з пташкою почепили на суху гілочку дерева.

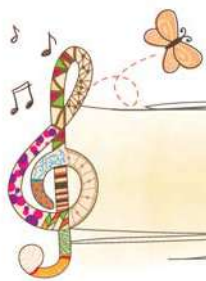
Коли засяяла край неба рання зоря, пташка раптом стрепенулась, випростала крила, стрілою злетіла вгору, але вдарилася об золоте пруття клітки і впала додолу. Сумно подивилася навкруги й тихо заспівала. Сто вісім пісень журби проспівала вона.

«Так от звідки моя пташка! Це її рідний край», – задумливо промовив володар. Він згадав своє рідне місто, яке не бачив уже три роки, і наказав відчинити дверцята клітки й випустити пташку.

І тоді всі пташки навкруги заспівали славу рідному краю, заспівали тисячу й одну пісню свободи й любові до вітчизни.

Ось що таке рідна земля та воля!

Поміркуйте, чому пташка не співала в золотій клітці. Чому володар відпустив її? Визначте головну думку казки.

ПІСЕННЕ РОЗМАЙТТЯ

Вибери букви, що розташовані в клітинках теплих кольорів, і склади з них назву музичного жанру.

П	А	І
И	С	К
Н	М	Я

Пригадай за малюнками різновиди українських народних пісень.
Які ще народні пісні ти знаєш?

Хвилинка - говоринка

Прочитайте текст. Знайдіть у ньому назви пісень різних народів.

Федеріко дель Кампо.
Венеція

Пісня – найдавніший жанр народної музики. У багатьох народів є свої особливі пісні: українська *дума*, російська *частівка*, іспанська *серенада* («вечірня пісня») тощо.

...Місто Венеція, що в Італії, стоїть на воді. Його вуличками-каналами неквапливо плывуть човни – *барки*. Це слово дало назву пісні венеційських човнярів – *баркаролі*. Її плавні мелодії ніби гойдаються на м'яких хвилях заколисуючого супроводу.

Ніжна чарівність баркарולי полюбилася митцям різних країн. Надихнула вона й **Миколу Лисенка**, що відтворив риси цієї пісні в інструментальному творі. Так італійський фольклор «перетнув» кордони й потрапив до української класичної музики.

З'ясуйте характерні риси баркарולי. Як ви уявляєте таку пісню?

Словничок

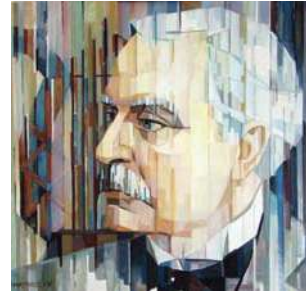
Баркарола (італ. – *пісня човняра*) – вокальний або інструментальний твір з плавною співучою мелодією та м'яким, заколисуючим супроводом, що відтворює гойдання на хвилях.

Микола Лисенко. «Баркарола» («Пливе човен»)

Український композитор, піаніст, диригент, педагог **Микола Лисенко** народився майже 180 років тому. Змалку він дуже любив слухати народні пісні. Згодом улюблені наспіви зазвучали в творах митця.

Одна з таких інструментальних композицій відтворює характер італійської баркароли. Проте в ній новими барвами заграла мелодія української народної пісні «Пливе човен».

*Володимир Слєпченко.
Портрет
М. Лисенка*

Послухай твір. Поміркуй, чому композитор дав йому італійську назву. Опиши характер і мову музики.

Венеція. Фото XIX століття

Розглянь репродукції картин (с.94, 95). Чи близькі вони за змістом і настроєм музиці «Баркароли» М. Лисенка?

Послухай і розучи пісню. Кожний другий рядок повторюй тричі.

ПЛИВЕ ЧОВЕН

Українська народна пісня

*Іван Айвазовський.
Марина*

1. Пливе човен води повен
та все хлюп, хлюп, хлюп,
хлюп.
Іде козак до дівчини
та все тюп, тюп, тюп, тюп.
2. Пливе човен води повен
та накритий листом.
Не хвалися, дівчинонько,
червоним намистом.
3. Пливе човен води повен
та накритий лубом.
Не хвалися, козаченьку,
кучерявим чубом.
4. Бо прийдеться, доведеться
під аршин ставати,
молодого козаченька
в військо віддавати.

Розглянь репродукцію картини І. Айвазовського. Що означає її назва?

----- Це цікаво знати! -----

Марина – це морський пейзаж. Чудовими мари-нами прославився український художник **Іван Айвазовський**. Він надзвичайно тонко передав різні стани морської стихії: море у шторм і штиль, уночі й вдень...

Проте художник ніколи не малював з натури. Він зачинявся у своїй кімнаті і з пам'яті протягом лише кількох годин створював чудову марину.

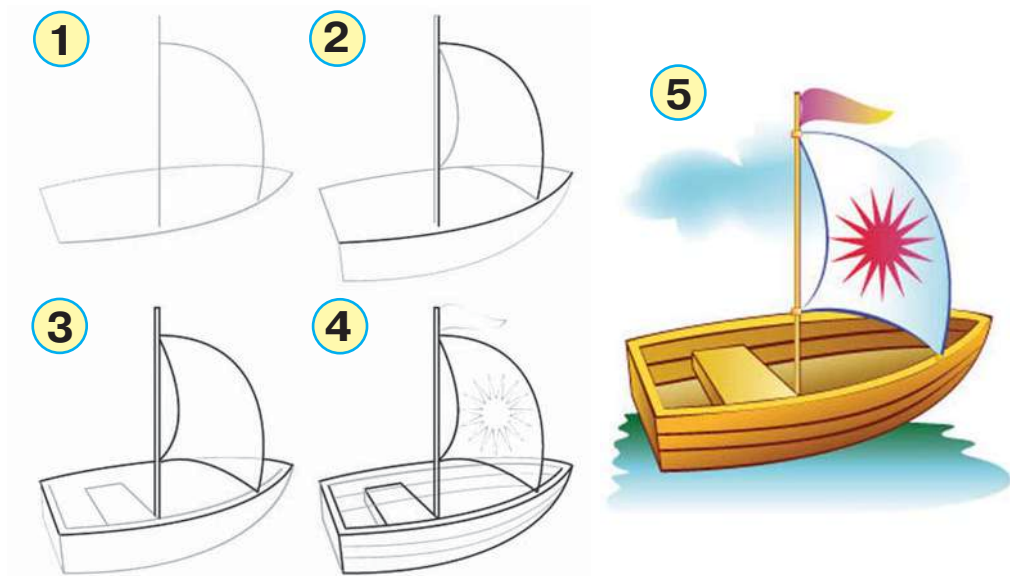

Розглянь малюнок. Що взяв до свого човна юний художник? Які кольори використав?

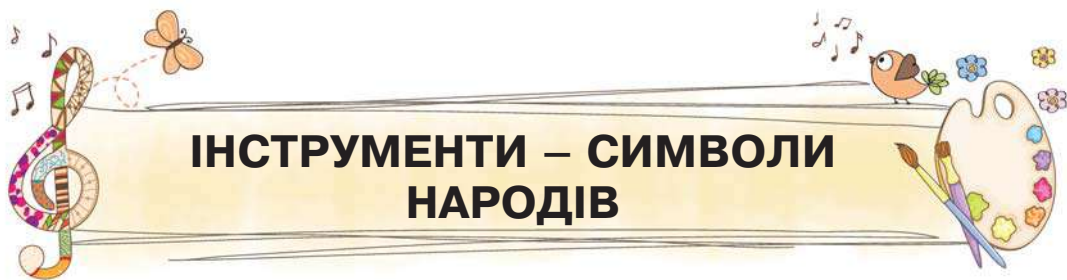

Дитяча робота

Намалюй свій човен – реальний або фантастичний. За потреби скористайся підказками.

Малюнки-підказки

ІНСТРУМЕНТИ – СИМВОЛИ НАРОДІВ

Пригадай, які музичні інструменти є символами українського народу. Прочитай текст.

Африканські барабанщики

У кожного народу є свої улюблені інструменти, які інколи навіть стають національними символами.

В Африці популярні ансамблі й оркестри *барабанщиків*.

Російські музики використовують *балалайки* та *гармоні*, дерев'яні *ложки* й глиняні *іграшки-свищики*.

Улюблений інструмент шотландців – *волинка*. Оркестри волинщиків гордо крокують вулицями, виконуючи лункі народні мелодії.

Старовинним французьким музичним інструментом є *серпент* (з фр. – *змія*). Свою назву цей духовий інструмент здобув завдяки змієподібній формі.

У іспанського народу популярні *кастаньєти* (з ісп. – *каштани*). Це ударний інструмент із дерева або пластмаси у вигляді двох зв'язаних на одному кінці мушель, які виконавці надягають на руки.

Кастаньєти застосовують для відбивання ритму під час виконання іспанських народних танців.

Серпент

Знайди в тексті назви музичних інструментів. Які з них тобі відомі, а які – ні? Звучання яких інструментів тобі подобаються?

Михайло Глінка. «Арагонська хота»

Улюблений іспанський народний танець – весела, яскрава, завзята **хота** (від лат. – *стрибок*).

Цей танець виник у місцевості Арагон, тому хоту часто називають арагонською. Виконують її парами, у швидкому темпі, з легкими стрибками та присіданнями. Танець супроводжують грою на кастаньетах і клацанням пальців.

Засновник російської класичної музики **Михайло Глінка** провів в Іспанії кілька років. Вражений подорожжю, він написав симфонічний твір, що відтворює арагонську хоту: дзеленчання гітари, веселий стукіт кастаньет, «гарячий» рух пристрасного танцю...

Кастаньети

Олександр Брусилов. Арагонська хота

Послухай твір. Розкажи про його характер і настрої, засоби виразності. Порівняй характер музики та однойменної картини.

Послухай пісню. Дізнайся про значення невідомих тобі слів із «Фольклорного словничка».

ДУДАРИКИ

Музика С. Ткачука, слова В. Михайлищука

1. Там, де гори, де Карпати,
сонечко стрічають,
там маленькі дударики
на сопілках грають. } Двічі

Приспів:

Ду-да, ду-да, дударики
сонечко стрічають,
ду-да, ду-да, дударики
на сопілках грають.

2. Зацвітають полонини
любо бриндушками,
витинають дударики,
веселкові гами. } Двічі

Приспів.

3. Ллється музика чарівна
крізь ялиць фіранки,
виспівують дударики
веселі веснянки. } Двічі

Приспів.

Розучи пісню. Виконай її з оплесками, ритмічним супроводом або рухами.

Фольклорний словничок

Бриндушки – назва перших весняних квітів на Прикарпатті.

Фіранка – віконна кватирка.

Ялиця – високе вічнозелене дерево з м'якою хвоєю та великими шишками, подібне до сосни.

Хвилинка-говоринка

Прочитайте текст. Послухайте радіопозивні Кракова. Поміркуйте, чому польський народ вшановує цю старовинну легенду.

На сторожовій вежі старого Кракова стояв вартовий. І одного разу побачив: ворог наближається до міста! Підняв вартовий свою сурму – і залунав сигнал тривоги. Але ворожа стріла влучила в серце воїна, і сигнал раптово обірвався...

Про мужнього сурмача щодня нагадують радіопозивні Кракова: бойовий сигнал сурми, що обривається на останній ноті. Ця сама мелодія звучить щогодини з північної вежі Маріацького костелу...

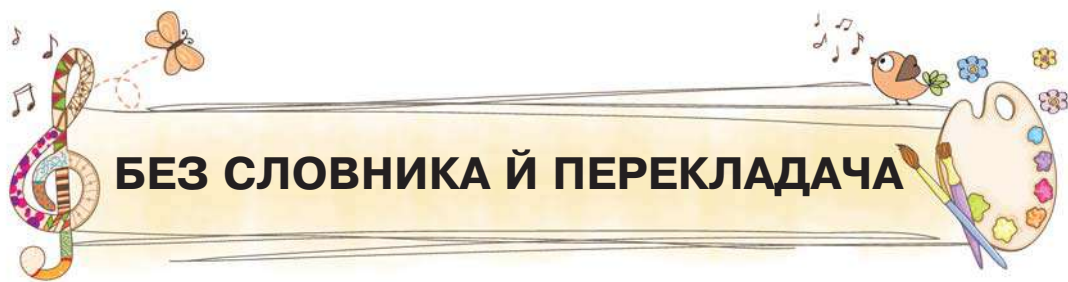
Маріацький костел,
м. Краків

Розглянь малюнки. Намалюй ілюстрацію за змістом легенди або фантастичний замок.

Дитячі роботи

БЕЗ СЛОВНИКА Й ПЕРЕКЛАДАЧА

Розглянь репродукції картин італійського та австрійського художників. Прочитай текст.

Рафаель Санті.
Сікстинська мадонна

Густав Клімт.
Мати й дитя

У кожного народу – особливе та неповторне мистецтво. А чи розуміють його в інших країнах?

Так, бо мова мистецтва зазвичай не потребує словників і перекладачів. Завдяки мелодіям і ритмам, барвам і рухам зміст мистецького твору зрозумілий людям в усьому світі.

Поміркуй, чи зрозумілий тобі зміст цих художніх творів. Якою темою вони поєднані? Який з них давній, а який – сучасний?

Франц Шуберт. «Аве Марія» («Радій, Маріє»)

«Аве Марія» – чудовий твір австрійського композитора **Франца Шуберта**. Це ліричний і піднесений гімн на честь жінки-матері, доброти й любові.

На тлі спокійного супроводу плавно розгортається шляхетна мелодія. Нижніми кольорами музика «малює» величний і людяний образ Діви Марії.

Композитор вклав у цей твір таку щирість, сердечність і любов, що «Аве Марія» хвилює людей і тепер, майже через 200 років після написання.

Послухай музику. Які почуття викликав у тебе твір? Наспівай мелодію «Аве Марія» як вокаліз.

Розглянь репродукцію картини сучасного художника Володимира Волегова. Придумай до неї назву. Поміркуй, яка з поданих картин на с. 102 і 103 найбільше відповідає твору Ф. Шуберта.

Послухай і розучи пісню. Кому її присвячено? Який образ створюють музика й слова?

ВЕСНЯНИЙ ВАЛЬС

Музика і слова *Н. Май*

Наталія Май з доньками – дуетом «Василечки»

1. Навесні, коли проліски перші зітхають і птахи повертаються з теплих країв, всі слова, що у серці своєму тримаю, я скажу рідній мамі своїй дорогій.

Приспів:

Хай навколо мете,
вітер хвилями б'є,
повертаюсь до тебе
з розлуки.

Дяка Богу за те,
що у мене ти є,
я цілую
натруджені руки.

2. Навесні, коли сонечко лагідно світить і цвітуть перші проліски в тихім гаю, обійму я тебе, найдорожчу у світі, і скажу, як тебе я, рідненьку, люблю.

Виразно виконай «Весняний вальс», придумай танцювальні рухи. Пригадай, які ще мистецькі твори про маму ти знаєш.

Розглянь фото. Поміркуй, як зробити таку листівку до жіночого свята.

Виготов таку або іншу листівку для мами, бабусі, сестрички або вчительки.
На аркуші всередині листівки напиши привітання.

ТАНЦЮВАЛЬНИЙ КАРНАВАЛ

Прочитай казку. Послухай фрагменти музичних творів.

Ця історія трапилася зовсім недавно і зовсім недалеко звідси — на Планеті Барвистої Музики, у Країні Загадкових Ритмів. Тисячі сурмачів роз'їхалися всією планетою з повідомленням:

Чекає всіх палац дзеркал
на танцювальний карнавал.
Танці! Просимо, будь ласка,
бути у костюмах, масках.
Той, хто танці всі впізнає,
приз музичний здобуває!

І от нарешті в головному палаці танцювальної країни привітно засяяли вогні й залунала чарівна музика. Країна Загадкових Ритмів приймала гостей...

Першим до зали увійшов поважний красень у вишуканому вбранні. Його урочисті кроки чергувалися з галантними поклонами, а музика нагадувала святкову інструментальну ходу:

Нині, як і в давнину,
бал я першим розпочну!
Скаже вам моє ім'я,
що приїхав з Польщі я.

Раптом у залі промайнула весела пара: струнка дівчина і парубок.

— О, це теж гості з Польщі! — вигукнув хтось.

— А от і ні! — всміхнулася красуня:

Маю я таке ім'я,
що здається — з Польщі я.

А я — Чехії дитина,
а по-чеські — половина.

Підморгнула й побігла далі,
прихопивши із собою запальну, граціозну
дводольну мелодію.

А тим часом у коло вступили кавалер у
чорному фраку з дамою в ошатній бальній
сукні:

Жив у Австрії мій дід,
там і я побачив світ,
а тепер вже кожний знає,
як натхненно я кружляю.
Зараз підхоплю і вас —
щоб запам'ятали ... .

І залу заповнила легка, казково чарівна,
ніжна мелодія — *раз-два-три, раз-два-три...*

Тільки-но припинилося лагідне кружляння – до центру зали подалася чорноока красуня – швидка й нестримна, наче гірська річка:

Я – донька свого народу,
дагестанського я роду,
я гаряча, мов вуглинка,
а зовуть мене ... .

Пройшлася у запальному ритмі – й загубилася серед гостей.

Раптом зазвучали веселі бубни та мелодійні скрипки, і в залі з'явився бравий парубок у вишиванці й червоних шароварах. Та як тупне чобітком:

Маю українську вдачу:
коли сумно – я не плачу!
Щоби всі уміли так –
розучіть танок ... .

І пішов по колу – все швидше і швидше...

...Увесь вечір лунала музика у дзеркальному палаці. Кружляли у святковому хороводі чарівний угорський *чардаш* та італійська *тарантела*, запальний молдавський *жок*, іспанське *болеро* і танець англійських моряків – *жига* ...

Країна Загадкових Ритмів приймала гостей – таких різних, але однаково дорогих і жаданих.

Пригадай назви танців, які розповіли про себе на карнавалі. Перевір свої відповіді за карткою реєстрації гостей.

Знайди в тексті назви танців, які тобі не відомі. Дізнайся про них і доповни казку.

Танці різних народів Картка реєстрації гостей танцювального карнавалу

Полонез — старовинний польський танець урочистого характеру, яким відкривають бали.

Полька — чеський народний танець у дводольному метрі та швидкому темпі.

Вальс — парний бальний танець австрійського походження, виконується на три долі.

Лезгинка — швидкий енергійний танець, поширений серед кавказьких народів.

Гопак — український народний танець, що виконується з поступовим прискоренням.

Попрацюймо разом!

Ті, хто розпізнав усі танці на карнавалі, здобувають музичний приз – дискотеку.

Перегляньте відеозаписи сучасних танців. Розучіть кілька танцювальних рухів.

Сучасні танці

Слухайте танцювальну музику й імпровізуйте – створіть власний танець.

Послухай пісню. Якому танцю її присвячено? Опиши характер музики.

ПОЛЬКА

Чеська народна пісня

1. Сяє в небі сонечко, сонечко,
золотєє донечко, донечко,
вітер бачить
хмарочку, хмарочку:
«Гей, станцюєм
полечку, полечку!»

Приспів:

Тра-ля-ля-ля,

тра-ля-ля-ля.

Гей, станцюєм

полечку, полечку!

} Двічі

2. Струни скрипки тонкі, тонкі,
звуки флейти дзвінкі, дзвінкі,
грайте, труби, голосніш, голосніш,
танок буде веселіш, веселіш.

Приспів:

Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля.

Танок буде веселіш, веселіш.

} Двічі

3. Руки самі хлопають, хлопають,
ноги самі топають, топають,
дружить танець з піснями, піснями:
«Гей, співайте всі з нами, всі з нами!»

Приспів:

Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля.

Гей, співайте всі з нами, всі з нами!

} Двічі

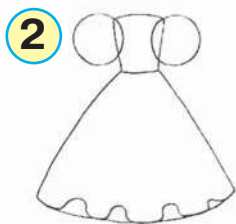
Розучи пісню. Склади до приспіву рухи або ритмічний супровід.

Розглянь зображення. Опиши вбрання принцес, що готуються до балу.

Намалюй бальну залу або бальну сукню (за підказками або по-своєму).

Малюнки-підказки

ПЕРЛИНИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Прочитай вірш української поетеси Наталі Забіли. Поміркуй, про який вид мистецтва у ньому йдеться.

Театр «Ла Скала»,
Мілан (Італія)

Затихнув гомін.
В залі згасло світло,
і, враз заповонивши
всі чуття,
розсунулась завіса...
І розквітло
життя — мов казка,
й казка — мов життя.

Відкритими очима
і серцями
поринули в ту казку
глядачі,
захоплено, бурхливо
до нестями,
всім помислом
за дією йдучи...

І кожне слово, кожен світлий образ
в одкритім серці залишає слід...
І кожен мріє — дужим та хоробрим
зрости й піти в широкий білий світ!

Зрости і стати — як оці герої,
що в боротьбі долають всі путі!..
І все, що є на сцені тільки грою,
самим зазнати в справжньому житті!..

Пригадай, що ти знаєш про театр. Які види
театрального мистецтва існують?

Хвилинка-говоринка

Прочитайте текст. Розгляньте ілюстрації.

Оперний театр на воді, Сідней (Австралія)

27 березня – Всесвітній день театру. Це мистецтво, що виникло ще в стародавні часи, й сьогодні чарує глядачів поєднанням сценічної дії, літератури, музики, хореографії, художніх декорацій і костюмів...

Головні жанри музичного театру – **опера** і **балет**. Зазвичай музична вистава складається з кількох **дій** (**актів**), а кожна дія – з **номерів** – сольних, ансамблевих і колективних (хорових, оркестрових, танцювальних). Розпочинає її оркестровий вступ – **увертюра**.

Отже, побудову оперної та балетної вистав можна зобразити так:

Розподіліть інформацію на відому та нову.
З'ясуйте побудову музичної вистави.

Вольфганг Амадей Моцарт. Друга арія Цариці Ночі. Хор «А звідки приємний і ніжний той дзвін?» (з опери «Чарівна флейта»)

Вольфганг Амадей Моцарт – один із найвидатніших музикантів світу. З раннього дитинства він виявляв геніальне обдарування, а протягом свого недовгого життя написав понад 600 музичних творів.

У творчому доробку В. А. Моцарта 17 опер. Остання, улюблена опера композитора – «Чарівна флейта». Це яскрава музична казка про мудрість, добро і справедливість написана за мотивами кількох казкових сюжетів.

Сцена з опери «Чарівна флейта»

Персонажі опери «Чарівна флейта»:
Цариця Ночі та птахолов Папагено

Головні персонажі оперного лібрето – мудрий чарівник Зорастро і підступна чаклунка Цариця Ночі. Вони уособлюють світло і темряву, добро і зло, що одвічно борються в казках. Вірним помічником Зорастро є зворушливий птахолов Папагено зі своїми чарівливими дзвіночками...

У цьому творі – безліч проникливих арій, мелодійних пісень, вишуканих хорів... У супроводі прозоро й чарівно звучить так званий «моцартівський» оркестр – з флейтою, що виконує соло, та з дзвіночками.

Послухай оперні номери. Які образи в них створено? Порівняй засоби музичної виразності.

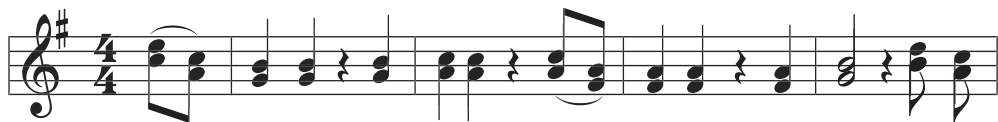
Словничок

Арія (італ. – *пісня, повітря*) – виразний розгорнутий сольний номер, що найповніше характеризує дійову особу опери.

Лібрето (італ. – *маленька книжечка*) – літературний текст опери, сценарій балету.

Розглянь нотний запис. Розучи фрагмент хору «А звідки приємний і ніжний той дзвін?».

А звід-ки при-ємний і ніж-ний той дзвін? Тра-ла-

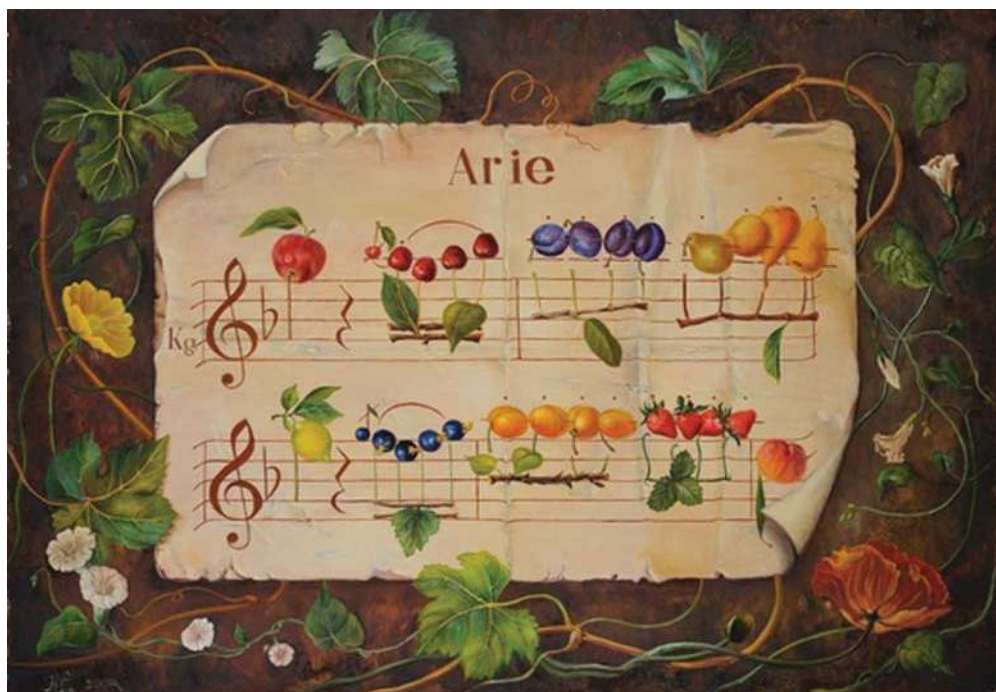
-ла — ла-ла, тра-ла-ла-ла-ла-ла-ла-ла!

Виконай фрагмент хору із супроводом на дзвіночках і трикутнику.

Розглянь репродукцію картини. Що зобразила художниця, як передала характер і настрій музики?

Передай у малюнку свої враження від музики В. А. Моцарта.

Наталія Йолкіна. Друга арія Цариці Ночі

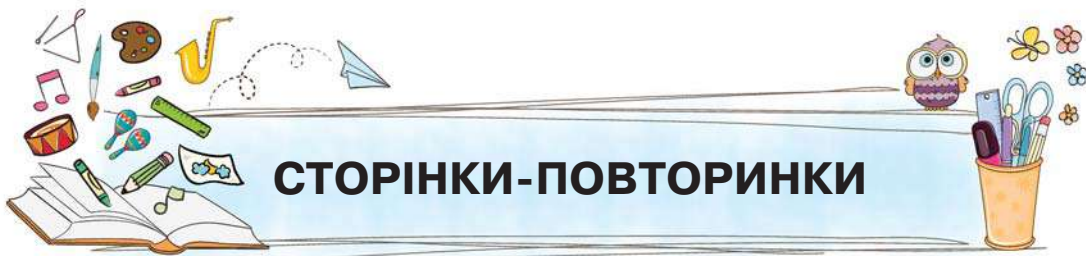
Попрацюймо разом!

Упізнайте казки народів світу за зображеннями. Пригадайте їх сюжети.

Об'єднайтесь у групи та розіграйте фрагменти цих чи інших казок на вибір.

За бажанням, намалюйте ескіз декорації до обраної казки.

СТОРІНКИ-ПОВТОРИНКИ

1. Розглянь зображення. Наведи приклади зимових образів у різних видах мистецтв.

2. Розглянь схему. Побудову яких творів вона зображає? Поясни значення наведених слів.

УВЕРТЮРА	1 дія	2 дія
	н о м е р и	н о м е р и

3. У яких країнах з'явилися ці музичні інструменти? Добери потрібні відповіді:

кастаньети

волінка

серпент

ШОТЛАНДІЯ

ІСПАНІЯ

ФРАНЦІЯ

4. Вибери на табличках, як називається художник, що зображає тварин:

ПОРТРЕТИСТ

АНИМАЛІСТ

ПЕЙЗАЖИСТ

5. Поміркуй, який музичний жанр поєднує ці твори французьких композиторів:

- Каміль Сен-Санс. «Карнавал тварин»;
- Клод Дебюссі. «Дитячий куточок».

СИМФОНІЯ

СЮІТА

РАПСОДІЯ

6. Пригадай пісні за малюнками. Яка з цих пісень є веснянкою?

Виконай пісні з оплесками або рухами.

ТВОЇ МИСТЕЦЬКІ КАНІКУЛИ

1.

Розглянь фото. Дізнайся в дорослих або з Інтернету про народні традиції зустрічі весни.

«Гаївки-Фест». Зустріч весни у Вінниці

2.

Пригадай за зображеннями, як створили образ мами митці різних часів і країн.

Поміркуй, які ще образи мистецтва зрозумілі людям усього світу.

3.

Розглянь фото тварин, виліплених з пластиліну та полімерної глини. Які роботи тобі подобаються?

Пластилінові тварини

Виліпи тварин за зразком або на свій вибір. Для оздоблення можна використати готові пластикові «очі».

4.

Принеси свій виріб до школи. Разом з однокласниками створіть колективну композицію «Веселий зоопарк». Поділіться своїми враженнями від дитячих робіт.

ХУДОЖНИКИ МАЛЮЮТЬ МУЗИКУ

Пригадай репродукції картин. Поміркуй, чим подібні всі ці картини.

Чи можна сказати, що ці картини «малюють» музику?

Уяви, якою музикою «звучать» ці художні твори.

«Несе Галя воду». Українська народна пісня

Музика «подарувала» образотворчому мистецтву багато образів і сюжетів. Художники зображають композиторів і виконавців, музичні інструменти, передають на полотні свої враження від музичних творів...

Несе Галя воду,
коромисло гнеться,
за нею Іванко,
як барвінок, в'ється...

Ця народна пісня полюбилась не лише співакам. Образи красуні Галі та закоханого Іванка відображено в багатьох живописних і декоративних творах.

Несе Галя воду.
Статуетка

Анна Шевчук. Несе Галя воду

Послухай пісню. Розкажи, як передано зміст пісні в однойменних художніх творах українських митців.

Послухай і розучи пісню. Які почуття вона передає та викликає?

ЦЕ МОЯ УКРАЇНА

Музика М. Ведмедері, слова А. Камінчука

Малюнок
Сотнікової Дарії

1. Зацвітає калина,
зеленіє ліщина,
степом котиться
диво-луна.

Приспів:

Це моя Україна,
це моя Батьківщина,
що, як тато і мама, –
одна!

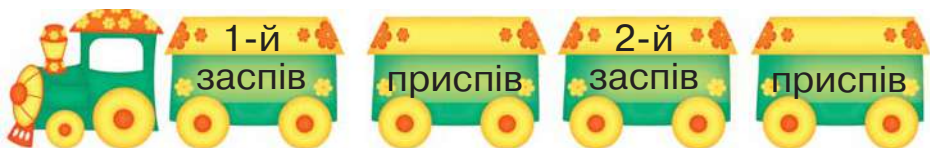
Склади продовження пісні.
Наприклад:

2. Нахилилась вербиця,
щоб напиться водиці,
заквітчала всю землю
весна.

Приспів.

3. І зіркам колискові
шепчуть хвилі дніпрові,
лине музика ніжна, ясна.
Приспів.

З'ясуйте побудову пісні за схемою. Виконайте перший куплет і приспиви пісні хором, а самотійно складені заспіви – ланцюжком.

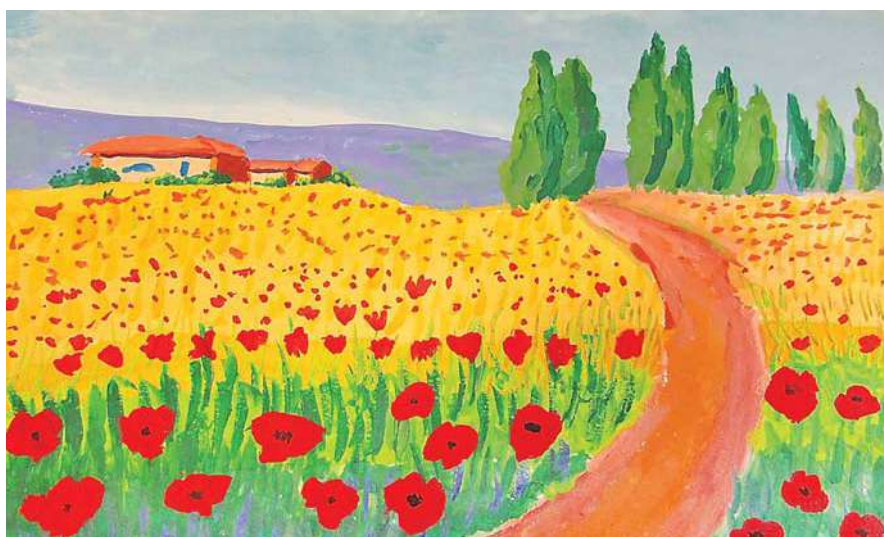

Розглянь малюнки українських школярок.
Чи відповідають вони змісту пісні?

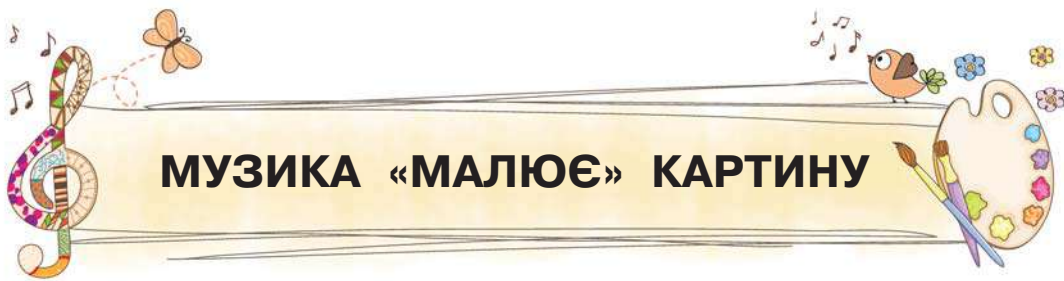

Малюнок Катерини Шевчук

Малюнок Марини Герасименко

Створи власну композицію (малюнок, картину, аплікацію) на тему «Це моя Україна». Влаштуйте в школі виставку робіт.

МУЗИКА «МАЛЮЄ» КАРТИНУ

Прочитай текст. Поміркуй, чи відомі тобі музичні твори, написані під враженням картин.

Музика «подарувала» художникам багато творчих ідей. Однак чимало музичних творів написано й завдяки образотворчому мистецтву: під враженням від картин, малюнків, скульптур...

Один із таких музичних творів написав російський композитор **Модест Мусоргський**. Це сюїта «Картинки з виставки», яку композитор створив понад 140 років тому під враженням від малюнків свого друга – архітектора **Віктора Гартмана**.

Малюнки
В. Гартмана

На цій виставці було представлено близько 400 оригінальних робіт талановитого художника:

- малюнок годинника у вигляді хатинки на курячих ніжках;
- ескізи костюмів пташенят до балетної вистави тощо.

У сюїті М. Мусоргського змальовано, як відвідувач заходить до виставкової зали й один за одним розглядає різноманітні експонати.

Розглянь ілюстрації. Що на них зображено? Уяви, якою музикою можуть «зазвучати» ці малюнки.

Модест Мусоргський. «Балет пташенят, що не вилупилися», «Баба Яга» (із сюїти «Картинки з виставки»)

Сюїта «Картинки з виставки» складається з 10 п'єс. Ескізи балетних костюмів надихнули композитора на створення п'єси «Балет пташенят, що не вилупилися». Цей твір передає веселе щебетання й метушню маленьких пташенят.

А п'єсу «Баба Яга» було створено за малюнком... годинника у вигляді хатинки на курячих ніжках! В уяві композитора це зображення «перетворилося» на картину стрімкого польоту Баби Яги.

Послухай музичні п'єси. Зістав їх звучання зі своїми уявленнями. Визнач музичну форму кожного твору.

Порівняй художні образи малюнків та музичних п'єс. Склади невелику розповідь або казку за одним із цих творів.

----- Це цікаво знати! -----

П'єси «Баба Яга» та «Балет пташенят, що не вилупилися» було використано в мультфільмі «Картинки з виставки». Так народжена малюнками музика знову перетворилася на візуальний твір.

Кадри з мультфільму «Картинки з виставки»

Послухай і розучи пісню. Яку картину вона тобі намалювала?

СОНЯЧНІ КРАПЛИНИ

Музика С. Сосніна, слова І. Вахрушевої.

Переклад О. Лобової

1. В березні бурульки плакали, розтікалися краплинами, їх блакитні сльози танули і ставали таловинами.

Приспів:

Дінь-дон, дінь-дон, дінь-дон!
Дінь-дон, дінь-дон, дінь-дон!
Дінь-дон, дінь-дон, дінь-дон!
Дінь-дон, дінь-дон!

2. Посміхнулось тепле сонечко, і, замріявшись про літечко, простягла йому долонечки голуба маленька квіточка.

Приспів.

3. І дзвенять бурульки високо під промінням сонячним ясним, і співають краплі пісеньку, нашим мамам, сонцю і весні.

Приспів.

Попрацюймо разом!

Поміркуйте, які із зображених інструментів допоможуть передати весняне капання. Виконуйте приспиви із ритмічним супроводом.

Розглянь дитячі роботи в техніці *обривна аплікація*. Поміркуй, чим така аплікація відрізняється від звичайної.

Дитячі роботи

Створи аплікацію до пісні «Сонячні краплини» або іншу весняну аплікацію. За бажанням, окремі деталі з кольорового паперу (хмарки, листя, квіти тощо) не вирізай ножицями, а відривай.

ОДИН ІНСТРУМЕНТ – ЦЕ БАГАТО ЧИ МАЛО?

Прочитай текст. Розподіли інформацію на ві-
дому й нову. Розглянь репродукцію картини.

Арман Гийомен.
Дівчинка за піаніно

Скільки музичних інструмен-
тів створили люди! Чому ж серед
цього барвистого розмаїття музи-
канти часто обирають лише один?

Один інструмент –
це багато чи мало,
щоб думка музична
жила та звучала?
Щоб владним поривом
в душі панувала,
і мрію будила,
і серце стискала?..

Один з найбільш популярних інструментів –
фортепіано. Він з'явився в Італії понад 300 років
тому і здобув свою назву за спроможність звучати і
гучно, і тихо. Перші «гучно-тихі» інструменти назива-
ли *піанофорте*. Згодом ці два італійські слова поміня-
ли місцями – і виникла сучасна, звична для нас назва.

Є два різновиди фортепіано: **піаніно** (з італ. –
маленьке піано) і **рояль** (з фр. – *королівський*). Вони
мають однакову клавіатуру, і грають на них також од-
наково. Музику, написану для цих інструментів, назива-
ють **фортепіанною**.

Відкрий кришку піаніно чи рояля. Подивись,
що відбувається, коли натискаєш клавіші.
Поясни, чому фортепіано називають струн-
ним ударно-клавішним інструментом.

Фридерик Шопен. Прелюдії для фортепіано № 4 і № 7

«Душею фортепіано» називають композитора і піаніста **Фридерика Шопена** – засновника класичної музики Польщі. У його творчому доробку представлено різні жанри фортепіанної музики: від невеличких п'єс до масштабних концертів.

Окрасою творчості композитора є прелюдії – лаконічні (іноді по 16–20 тактів), але дуже виразні п'єси. У них передано найрізноманітніші почуття людини: радість і задумливість, м'який гумор і глибокий смуток...

У деяких прелюдях майстерно зображені яскраві сценки з народного життя, а музика таких п'єс просякнута інтонаціями польського фольклору.

Пригадай, що таке прелюдія. Послухай прелюдії № 4 і № 7 Ф. Шопена.

Порівняй художні образи і засоби музичної виразності цих творів.

Яка прелюдія більш співзвучна твоєму настрою?

Це цікаво знати!

Білі клавіші фортепіано відповідають основним назвам нот: *до, ре, мі, фа, соль, ля, сі*. А чорні звучать, ніби «проміжні» між білими. Для позначення цих звуків використовують спеціальні музичні знаки:

дієз (#) – підвищує основний звук;

бемоль (♭) – понижує основний звук;

бекар (♮) – скасовує дію дієза та бемоля.

Ці знаки й «перетворюють» білі клавіші на чорні та навпаки.

Послухай пісню. Про що в ній розповідається? Поміркуй, чого навчає пісня.

НАВЧАЙТЕ МЕНЕ МУЗИКИ

Музика С. Гаврилова, слова Р. Алдоніної.

Переклад О. Лобової

1. У піаніно клавiші
і білі є, і чорні є,
а в них живе-ховається
багато різних нот.
Як мама грає пісеньки,
ті клавiші – радісінькі:
дарують нам
справжнісінький
пісенний хоровод.

Приспів:

До-до-сі-ля, сі-сі-ля-соль,
сі-сі-ля-соль, до-до-сі-ля,
мі-мі-фа-мі, мі-мі-ля-мі,
мі-бемоль, ре-до.

2. А я натисну клавiші –
і білії, і чорнії,
і разом, і за чергою,
та кепсько справи йдуть.
Чи клавiші вагаються,
чи піаніно лається –
а пісня не складається,
лише баси гудуть.

Приспів.

3. Навчайте мене музики,
бо дуже грати хочеться.
І швидко ноти вивчити –
обіцянка моя.
Тоді до клавiш підйду,
мелодію згадаю ту,
і всім на світі доведу,
що вмю грати я!

Приспів.

Розучи пісню. Стеж за чітким і точним виконанням приспіву. Чи згадується в його тексті звук, якому відповідає чорна клавiша?

Хвилинка-говоринка

Розгляньте зображення. Пригадайте їх назву. Які графічні засоби виразності застосовано в силуеті? Скажіть, які із зображених предметів симетричні.

З допомогою дорослих намалюй або виріж з паперу силует предмета або силуетну композицію на вибір.

ВАША ВЕЛИЧНОСТЕ СКРИПКО

Прочитай вірш. Подумай, чи може музичний інструмент співати, сміятися та плакати.

Здавалось, то просто утіха:
маленький смичок, струни-жили,
а корпус з сосни чи горіха
натруджені руки зробили.

Простий інструмент дерев'яний –
а як заспівав він чудово!
І так полюбили слов'яни
його щиросерду розмову!

А потім він світом полинув –
співав і сміявся, і плакав:
то в бідних селянських хатинах,
то в сяючих панських палацах.

...А майстер трудивсь. Дерев'яний
остружок спадав завитком.
І струни співали слухняно
під довгим гладеньким смичком.

Прості наполегливі руки
заклали в ту щирю розмову
живі і зворушливі звуки,
так схожі на голос, на мову.

За пісню співучу, мінливу,
що ллється повільно чи стрімко,
звуть цей інструмент шанобливо:
«Ваша Величносте Скрипко!»

Нікколо Паганіні. «Кампанела», «Каприс № 24»

Генієм скрипкової музики можна назвати італійського композитора **Нікколо Паганіні**, що жив 200 років тому.

Про майстерність цього віртуозного музиканта складають легенди. Переказують, як він дивував слухачів надзвичайною виконавською технікою та грав на одній струні, коли порвалися інші...

У творчості Н. Паганіні скрипкова музика розквітла розмаїттям настроїв і барв. У знаменитих «Каприсах» скрипка сміється і плаче, передаючи всю силу людських почуттів. У п'єсі «Кампанела» її звучання «розсипається» барвистим переливчастим дзвоном.

Прочитай значення слів *кампанела* і *каприс* на сторінках-підказках (с. 165). Послухай твори Н. Паганіні, порівняй їх характер. Чи вразило тебе звучання скрипки? Поміркуй, чому до неї звертаються: «Ваша Величносте».

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

Скрипка Н. Паганіні

Мелодії «Кампанели» і «Капрису №24» поклали в основу своїх творів композитори різних країн: угорець Ференц Ліст, поляк Фридерик Шопен, німець Йоганнес Брамс, російський композитор Сергій Рахманінов...

У місті Генуї – на батьківщині Н. Паганіні – зберігається його скрипка. Її геніальний музикант заповів рідному місту. На цьому інструменті один раз на рік грають найкращі скрипалі світу.

Послухай пісню. Яка її головна думка?
Які почуття викликає цей твір?

ЗАГРАЙ МЕНІ, СКРИПАЛЮ

Українська народна пісня

1. Заграй мені, скрипалю, так,
як то колись бувало,
старенька ненька як мене
в колисці колисала. } Двічі
2. Заграй-но пісеньку таку,
щоб серце заспівало,
в яким краю і де б не був,
щоб в рідний край скликала. } Двічі
3. Заграй мені ще хоч разок
пісні моєї хати,
матусі голос – світ казок –
я буду пам'ятати. } Двічі

Розучи пісню та виконай її, передаючи свою любов до рідного краю. Передай характер музики виразними рухами рук.

Це цікаво знати!

Історія скрипки налічує вже кілька віків. Її пращуром є мисливський лук, а безпосереднім предком – слов'янський інструмент **гудок**. Грала на ньому гудочники та троїсті музики, смикаючи три лункі струни смичком. Звідси й пішла назва – **струнні смичкові інструменти**.

Гудок

Спочатку скрипку тримали, як і гудок, на коліні. Потім музиканти-танцюристи перемістили скрипку на плече, щоб можна було рухатися під час гри.

Розглянь репродукцію картини. Поміркуй, що надихнуло художницю на її написання.

Світлана Круглова. Скрипка Паганіні

Розкажи, що зображено на картині. Яка її кольорова гама? Визнач жанр цього твору:

ПОБУТОВИЙ

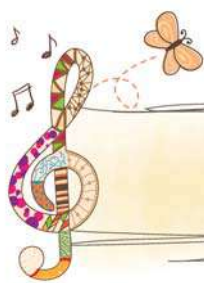
НАТЮРМОРТ

ІСТОРИЧНИЙ

Намалюй власний натюрморт на музичну або іншу тему.

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Продумай, які предмети ти хочеш зобразити. Обери положення аркуша: вертикальне або горизонтальне.
- * Визнач, у якій частині аркуша (праворуч, ліворуч, вгорі, унизу) ти малюватимеш предмети.
- * Простеж, щоб зображення було оптимального розміру: не велике й не мале.

МИСТЕЦТВО, ЩО ЄДНАЄ ДУШІ

Розглянь фото. Чи знаєш ти, що відбувається в таких спорудах? Прочитай текст.

Костел Святої
Єлизавети,
м. Львів

Людина починається з добра,
із ласки і великої любові,
із батьківської хати і двора,
з поваги,
що звучить у кожному слові.

Людина починається з добра,
з уміння співчувати,
захистити.

Це зрозуміти всім давно пора,
бо ми прийшли у світ
добро творити.

Людина починається з добра,
із світла,
що серця переповняє.

Ця істина, як світ, така стара,
а й досі на добро нас надихає.

Любов Забашта

Добро, віра, надія, любов... Вічні істини, що різними мовами звучать у святих храмах – церкві, соборі, костелі, мечеті... Тут все наповнено красою: вишукана велич споруд, майстерність розписів на стінах, таємничість старовинних ікон...

Зазвичай тут панують спокій і тиша. Але в певний час храм наповнюється звуками. Розносяться навколо лунки церковні дзвони, а внутрішній простір храму розквітає величним звучанням церковного співу – *молитов, хоралів, мес...*

Музику, що звучить під час богослужінь, називають **духовною**. У давнину її вважали наслідуванням співу ангелів, а в Біблії згадується про створення музики людиною. За церковною традицією, кожний священник мав бути ще й музикантом і досконало знати музичну науку.

Духовна музика – це особливе мистецтво, яке з давніх часів і понині єднає душі, пробуджуючи людяність і добро.

Собор Лас-Лажас,
Колумбія

Розкажи, яка музика звучить у храмах.
Знайди в тексті назви різновидів церковного співу. Поміркуй, під час яких свят звучить духовна музика.

Мечеть Святої Софії, м. Стамбул (Туреччина)

Грегоріо Аллегрі. «Мізерере!»

Прекрасну духовну музику писав італійський композитор і священник **Грегоріо Аллегрі**, що жив 400 років тому.

Його найпопулярніший твір – молитва «Мізерере!» («Помилуй мене, Господи!») для хорового виконання без супроводу – **а капела**. Велична музика зачаровує слухачів зворушливістю й людяністю.

Цей урочистий твір було написано спеціально для собору Святого Петра в Римі. За наказом Папи Римського його виконували лише один раз на рік, на свято Великодня. Ноти твору зберігались у суворій таємниці. І ніхто не мав права торкатися хорової партитури після завершення богослужіння.

Послухай музику. Поділися враженнями.

Уяви, як звучить цей твір у соборі. Під час якого свята його виконують?

Собор Святого Петра в Римі – найбільший храм у світі

Це цікаво знати!

Духовна музика часто оповита таємницями й легендами. Одній із них вже понад 250 років, і пов'язана вона з ім'ям славетного австрійського композитора **Вольфганґа Амадея Моцарта**.

...У соборі Святого Петра було людно, але панувала тиша. Усі терпляче чекали, коли зазвучить знаменита молитва «Мізерере!»

Залунала чарівна музика. Служителі за старовинним звичаєм поступово гасили свічки. А в темряві до величного хору прислухався худорлявий хлопчик, який разом із батьком приїхав з Австрії.

А за кілька днів у соборі здійнявся переполох: на одному з концертів 14-річний Моцарт виконав твір без жодної помилки! Почали шукати злодія, який наважився винести ноти «засекреченої» музики з таємного сховища. Але хлопчик не брав нот – він запам'ятав музику молитви й відтворив її на органі.

Дізнавшись про це, Папа Римський пошанував юного генія, нагородивши Вольфганґа найвищою лицарською нагородою – орденом Золотої шпори.

Назва хорового співу без супроводу **а капела** (італ. – як у каплиці) має свою історію.

У великих храмах богослужіння часто супроводжувалось звучанням органа. А у маленьких церквах, каплицях органів не було, і хор співав без супроводу. Згодом будь-який спів без акомпанементу стали називати **а капела** – «як у каплиці», а відповідні хорові колективи – **капелами**.

Послухай і розучи пісню. Якому святу її присвячено?

КРАШАНКА

Музика *В. Кукоби*, слова *Н. Бучель*

1. На тарілці крашанка,
крашанка,
коло неї пасочка,
пасочка.

Наче сонечко маленьке,
це яєчко червоненьке!
На тарілці крашанка,
крашанка.

} Двічі

2. Покочу я крашанку,
крашанку
та й по краю нашому,
нашому.

Ти котися недалечко,
великоднєє яєчко!
Покочу я крашанку,
крашанку.

} Двічі

3. Грай, веселка, барвами, барвами,
крашанками гарними, гарними.

Хай святкує вся родина,
наша рідна Україна!

Грай, веселка, барвами, барвами

} Двічі

Пригадай, що є символом Великодня.

Крашанка – яйце, зварене в спеціальному відварі.

Дряпанка – пофарбоване яйце з видряпанним візерунком.

Писанка – яйце, прикрашене за допомогою воску та барвників.

Розглянь фото. Виліпи кошик із великодніми яйцями або інший святковий символ.

----- Це цікаво знати! -----

Щоб крашанки були різнокольорові, їх можна зварили в різних відварах. Коричневий колір дає мелена кава, червоно-коричневий – лушпиння цибулі, бордовий – лушпиння з тертим буряком, синій – ягоди чорниці, жовтий – порошок куркуми... Для закріплення кольору у відвар можна додати трохи оцту.

Спробуй використати ці поради разом із дорослими й розкажи про результат.

КВІТКОВІ МОТИВИ

Розглянь репродукції картин японського, французького та українського художників.

*Кацушика Хокусай.
Снігур і сакура.*

*П'єр Огюст Ренуар.
Квіти у вазі*

*Михайло Теремило.
Півонії на сонці*

Поміркуй, що поєднує ці твори. Чим особливий кожний із них?

Ян Сібеліус. Фортепіанний цикл «Квіти»

Ян Сібеліус – засновник класичної музики Фінляндії. У його творах майстерно зображено історію та красу цієї північної країни, розмаїття її природи.

Століття тому Ян Сібеліус створив фортепіанний цикл «Квіти». До нього увійшли 5 програмних п'єс: «Маргаритка», «Гвоздика», «Ірис», «Аквілегія», «Дзвіночок». Ці мініатюри заворожують слухачів ніжними та яскравими барвами.

Гвоздика

Ірис

Аквілегія

Послухай фрагменти циклу. Якими засобами композитор передав ніжність квітів? Якими барвами звучить для тебе кожний твір?

Словничок

Мініатюра – мистецький твір невеликого обсягу (розміру, формату, тривалості тощо).

Поняття *мініатюра* застосовується в літературному, музичному, образотворчому, декоративно-прикладному, театральному видах мистецтв, у книговидаванні, комп'ютерній графіці тощо.

Послухай і розучи пісню. Другу частину кожного куплету повторюй двічі.

ЦВІТ ЗЕМЛІ

Музика *О. Злотника*, слова *М. Сингаївського*

Катерина Білокур.
Квіти

1. Цвітуть сади,
цвітуть луки,
цвітінням ниви
розлились, –
і затопили береги,
і затопили береги,
і цвіт пливе
в небесну вись.
2. В саду вишневім
залюбки
вінки сплітає дівтора.
Синиці, ластівки, шпаки,
синиці, ластівки, шпаки
летять до кожного
двора.
3. І лине скрізь
пташиний грай –
моя співуча сторона.
Цвіте земля,
цвіте мій край,
цвіте земля,
цвіте мій край,
і в серці кожного – весна.

Розглянь репродукції картин. Порівняй їхні композицію та колорит. Визнач, до якого жанру належать ці твори:

ПЕЙЗАЖ

АНІМАЛІСТИЧНИЙ

НАТЮРМОРТ

Це цікаво знати!

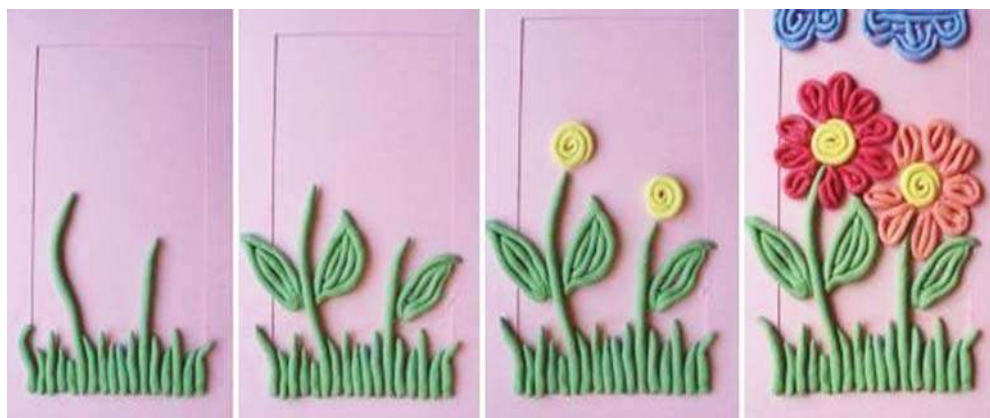
Дивовижні барвисті квіти належать пензлю української художниці **Катерини Білокур**, що народилась 120 років тому на Полтавщині.

З дитинства Катерина дуже любила малювати, проте батьки забороняли їй цим займатися. Тож дівчинка малювала вуглиною на шматку полотна, потім прала його і малювала знову... Сама виготовляла з рослин та щетини фарби й пензлі, самотужки навчилася художньої майстерності. Згодом її чарівні квіти прославили українське малярство в усьому світі.

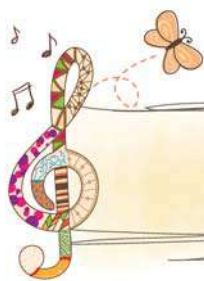

Хочеш виготовити чудові пластилінові квіти? Уважно розглянь порядок роботи.

Створи квіткову композицію за зразком або по-своєму:

- добери картон і пластилін потрібних кольорів;
- за бажанням, накресли на картоні простим олівцем розташування деталей композиції;
- виліпи з пластиліну довгі «ковбаски» й виклади потрібний малюнок.

ЗА НАКАЗОМ ЧАРІВНОЇ ПАЛИЧКИ

Прочитай вірш. Поміркуй, про який виконавський колектив ідеться.

Едгар Дега.
Оркестр в опері

Дзвоник пролунав.
М'яко, крадькома
у концертний зал
входить напівтьма.

Тиша огорта
ложі і партер
і на сцену всі
дивляться тепер.

Паличка злетить,
тишу віджене,
музикою вмить
простір розітне.

В ній – журчання арф,
флейт політ легкий,
грім лунких литавр,
скрипок спів м'який...

...Звуків течія не спиняє плин.
Вміє так співать тільки він один.

Поміркуй, який вид оркестру описано у вірші. Подумай, від якого слова походить назва *симфонічний оркестр*.

Симфонічний оркестр здобув назву від слова **СИМФОНІЯ** (грец. – *співзвуччя*), яким позначається найскладніший жанр інструментальної музики.

Йозеф Гайдн. Симфонії «Годинник», «Сюрприз».

Засновником жанру симфонії є австрійський композитор **Йозеф Гайдн**, який жив понад 200 років тому.

Композитор створив 104 симфонії. Багато з них мають програмні назви та відповідний зміст. Зокрема, у симфонії «Годинник» передано чітке й ритмічне цокання годинникового механізму.

Іноді на слухачів симфоній Й. Гайдна чекали кумедні несподіванки. Наприклад, один із своїх творів композитор написав спеціально для «шанувальників» музики, які приходили на концерт... просто поспати. Тільки-но поважні пани починали дрімати під лагідний плін мелодії – роздавався лункий удар литавр. І так – кілька разів. Цей твір Й. Гайдна так і називається: «Симфонія з ударом литавр», або «Сюрприз».

Послухай фрагменти симфоній. Поділися своїми враженнями.

Поміркуй, які музичні інструменти звучать у творах найбільш яскраво. Які ще інструменти входять до складу симфонічного оркестру?

----- Це цікаво знати! -----

Литаври часто називають казанками, адже за формою вони нагадують великі мідні чаші. Грають на литаврах дерев'яними молоточками, а завдяки спеціальним педалям музикант може змінювати висоту їх звучання.

Отже, литаври є єдиним барабаном, із якого можна видобувати звуки певної висоти. Тому в оркестрі зазвичай використовують кілька литавр.

Попрацюймо разом!

Розгляньте схему. Чому інструменти розміщені групами і мають певне місце на сцені?

Інструменти симфонічного оркестру

Симфонічний оркестр – найбільший за складом. Він об'єднує понад 100 виконавців: 60–70 з них грають на струнних інструментах, 16-17 – на дерев'яних духових, 10 – 17 музикантів – на мідних духових, 3 (а іноді й більше) – на ударних інструментах.

Прочитай казку. Спробуй передати голосом особливості звучання різних інструментів.

ХТО В ОРКЕСТРІ ГОЛОВНИЙ

Сталося це одного ранку, коли у вікно репетиційної зали зазирнуло сонечко. Теплий промінець поволі спустився з підвіконня й легенько торкнувся гладенького боку контрабаса.

– Уф, – сказав контрабас, – як мене сонечко гріє! Звісно, я в оркестрі головний: баси – всього основа!

– Чому це? – прорипів тромбон. – Я головніший. У мене голос гучний і пронизливий! Його всі чують!

– А в мене – найвищий! – озвалася флейта. – Може, я головна?

– До чого тут висота? – обурилися скрипки. – Головне – тембр. Ми – найспівучіші, отже, і головні.

– А я!.. А ми!.. – загомоніли інші інструменти...

І тільки старенька потерта партитура мовчала. Вона пригадала вправні диригентські руки та подумала, що напевно знає, хто в оркестрі головний.

Доповни казку словами інших інструментів.

Поміркуй, хто головний в оркестрі. Чому?

..... Це цікаво знати! .....

Злагожденість оркестрового звучання забезпечує **диригент**. Ця професія з'явилася 200 років тому, а раніше оркестром керували композитор або скрипаль.

Спочатку диригенти розташовувалися обличчям до публіки, а замість диригентської палички використовували скрипковий смичок. Згодом встановилася традиція ставати обличчям до оркестру, щоб музиканти могли бачити очі та руки диригента.

Послухай пісню. Про що вона? Поміркуй, кому ти можеш присвятити виконання цього твору.

СПРАВЖНІЙ ДРУГ

Музика *Б. Савельєва*, слова *М. Пляцковського*.

Переклад *О. Пархоменка*

1. Дружба віддана не зламається,
не розклеїться від дощів і хуг.
Друг в біді не лишить,
щирим словом втішить –
отакий він, незрадливий,
справжній друг!

} Двічі

2. Ми посваримось – і помиримось.
«Нерозлийвода» –
кажуть всі навкруг.
Вдень чи в ніч негожу
друг мені допоможе –
отакий він, незрадливий,
справжній друг!

} Двічі

3. Друг завжди мене прийде виручить,
він не жде подяк і не жде послуг.
Буть комусь в пригоді
в будь-якій негоді –
отакий він, незрадливий,
справжній друг!

} Двічі

Розучи мелодію пісні. Проспівай її з оплесками на сильну долю.

Попрацюймо разом!

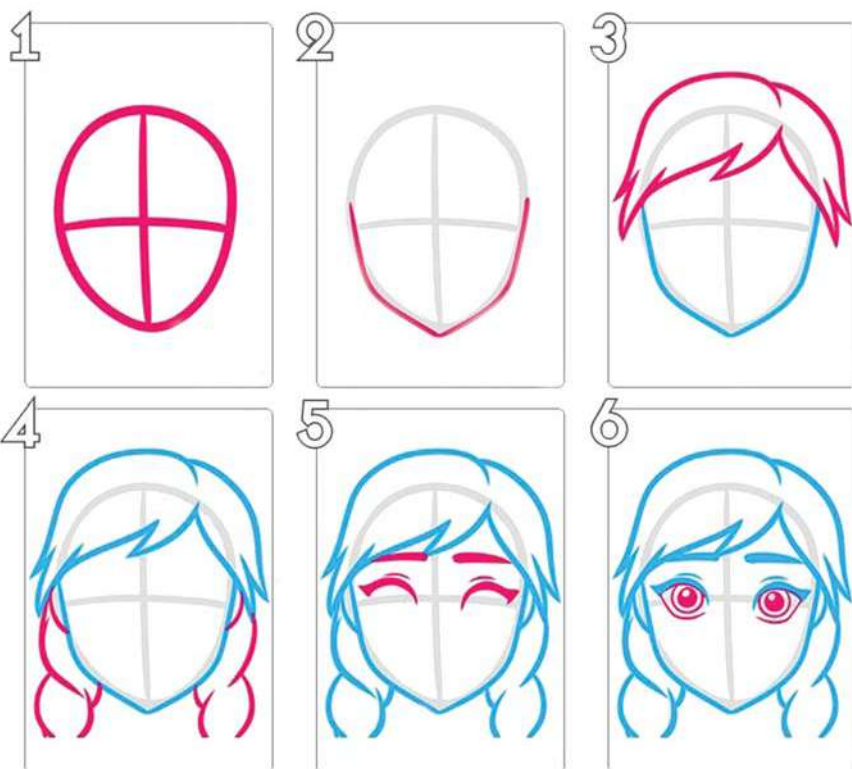
Утворіть ритмічний оркестр. Розподіліть шумові музичні інструменти.

Виконайте пісню з ритмічним супроводом.

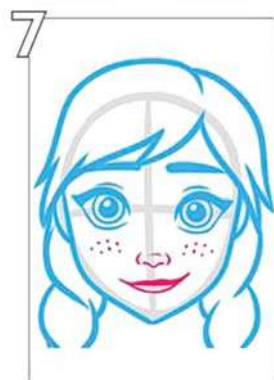

Чи хочеш ти намалювати портрети своїх друзів? Розглянь схему малювання обличчя.

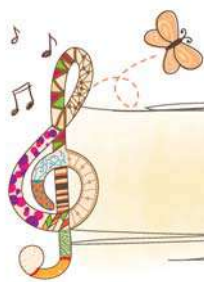

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Щоб намалювати портрет, слід правильно передати зовнішні риси людини та її емоції.
- * Ескіз малюнка роблять простим олівцем, легкими лініями.
- * Зверни увагу: обличчя в людини зазвичай не круглої форми, а овальної, а риси обличчя розташовані симетрично.
- * Портрет може зображати обличчя або людину на повний зріст.

Створи портрети за зразком або по-своєму. Дізнайся, чи сподобались вони твоїм друзям.

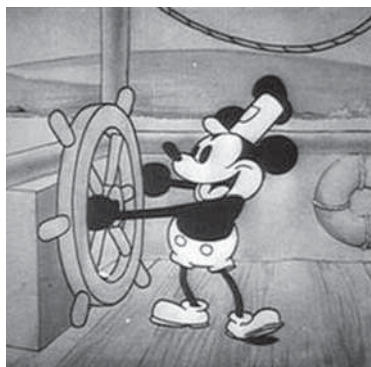

МИСТЕЦТВО КІНО

Розглянь зображення. Поміркуй, про який вид мистецтва йдеться.

Чи відомі тобі зображені персонажі? Що їх поєднує?

Кіно – мистецтво, що поєднує літературний сюжет, акторську гру, задум режисерів, працю художників, композиторів і створюється за допомогою відеозйомки...

Основними різновидами кіномистецтва є *кінофільм* і *мультфільм*.

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

Королем мультиплікації називають американського режисера **Волта Діснея**, що народився в робітничій сім'ї 120 років тому. З дитинства у Волта було дві пристрасті: малювання й кіно. Тож у 22 роки він поїхав до Голлівуду, разом зі старшим братом орендував гараж та організував у ньому невелику анімаційну студію.

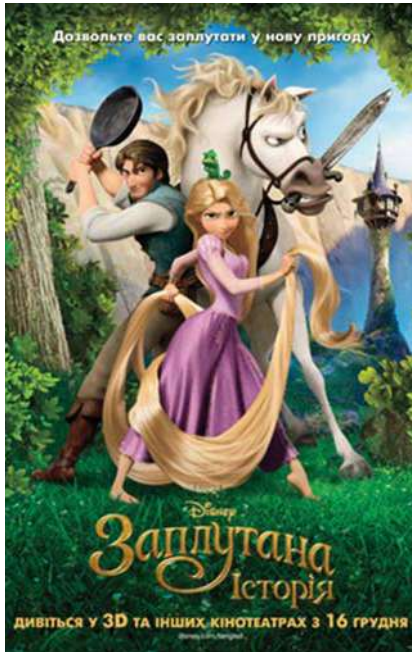
Першою роботою студії стала серія мультфільмів «Аліса в країні мультиплікації». Потім з'явилися мультсеріали про кролика Волтера, Міккі Мауса (що став символом компанії), каченя Дональда Дака...

Першим великим мультфільмом Діснея стала казка «Білосніжка і семеро гномів». Над ним протягом трьох років працювали 570 художників. Цей мультфільм став сенсацією і отримав премію «Оскар».

Сучасна компанія Волта Діснея – одна з найбільших кіностудій у світі, що є власницею багатьох тематичних парків та аквапарків у різних країнах світу.

Перший парк розваг Діснейленд, відкритий 1955 року в м. Анагаймі (Каліфорнія, США)

Афіша мультфільму
«Рапунцель:
Заплутана історія»

Музика відіграє надзвичайно важливу роль у кіно. Вона пов'язана з усіма складовими фільму, а в оркестровій партитурі має бути враховано кожну секунду майбутньої стрічки. Тому композитор тісно співпрацює з режисером і художником.

Часто для озвучення кінофільмів і мультфільмів використовують класичні музичні твори. Наприклад, є мультфільми на музику П. Чайковського, М. Мусоргського, Е. Гріга, К. Сен-Санса та інших композиторів.

А ще спеціально для мультфільмів написано прекрасні пісні, які згодом зажили самостійним життям.

Розглянь кадри з мультфільмів. Які пісні в них звучать, яку роль відіграє музика?

Попрацюймо разом!

Розгляньте фото пластилінових персонажів.
Пригадайте мультфільм.

Підказки:

Виліпіть «смішариків» на вибір. Влаштуйте виставку робіт або розіграйте сценку з мультфільму.

Послухай і розучи пісню. Визнач основну ідею цього твору.

ПІСЕНЬКА ДРУЗІВ

(з мультфільму «Бременські музики»)

Музика *Г. Гладкова*, слова *Ю. Ентіна*.

Переклад *Н. Забіли*

Кадри з мультфільму
«Бременські музики»

1. Кращого нема
нічого в світі,
як по світу
з друзями бродити!
Тим, хто дружить,
не страшні тривоги, –
дорогі нам
будь-які дороги!
Дорогі нам
будь-які дороги!

2. Ми своє завдання
не забудем –
сміх і радість
ми приносим людям!
Ні палаці,
ні скарби ніколи
замінити нам
не можуть волі!
Замінити нам
не можуть волі!

3. Килими для нас – квітучі трави,
стіни наші – сосни величаві,
дах над нами – небо неозоре,
наше щастя – жити на просторі!
Наше щастя – жити на просторі!

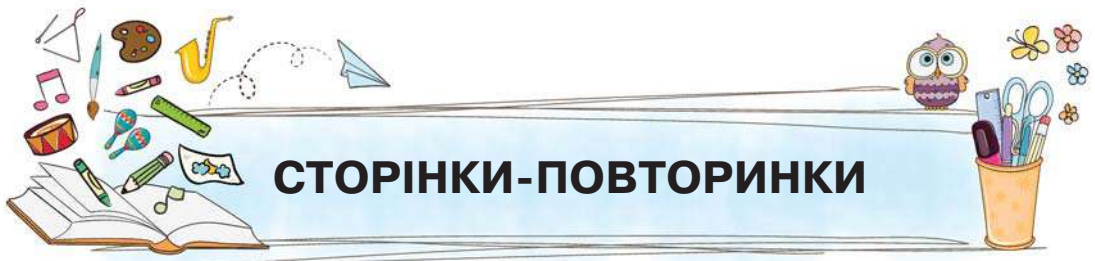
Розглянь кадри з мультфільму. Уяви, що сталося би, якби з нього зникла музика.

Попрацюймо разом!

Пригадайте пісні за малюнками або інші пісні про весну.

Об'єднайтесь у групи та оберіть для виконання будь-яку пісню. З допомогою дорослих знімі відеокліп за обраною піснею.

СТОРІНКИ-ПОВТОРИНКИ

1. Упізнай за зображеннями два види мистецтва. Які мистецтва поєднано в кожному з них?

2. Скажи, як називають такі зображення. Які з них симетричні?

3. Прочитай назви музичних знаків. Добери до кожного знака потрібну табличку:

діз (#)

бемоль (b)

бекар (♩)

скасовує дію діеза та бемоля

підвищує основний звук

понижує основний звук

4. Розглянь фото. Вибери на табличках назву такої художньої техніки:

КОЛАЖ

ОБРИВНА
АПЛІКАЦІЯ

ВИТИНАНКА

5. Пригадай, як називають мистецький твір невеликого обсягу (розміру, формату, тривалості тощо):

П'ЄСА

МІНІАТЮРА

РАПСОДІЯ

У яких видах мистецтв застосовують поняття *мініатюра*?

6. Поміркуй, як пов'язані ці зображення. Розкажи про «перетворення» художнього та музичного творів.

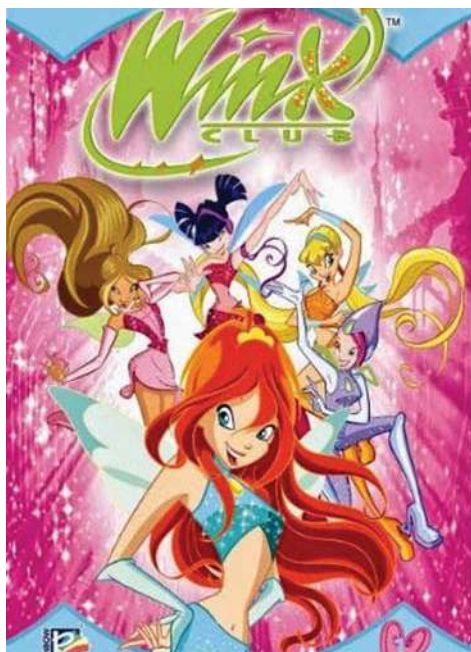

ТВОЇ МИСТЕЦЬКІ КАНІКУЛИ

1.

Пригадай мультфільми за зображеннями. Намалюй персонажів або афішу свого улюбленого мультфільму.

Кадри з мультфільмів

2. Здійсни справжню або віртуальну подорож до музичного театру. Передай свої враження у розповіді або в малюнку.

Одеський національний академічний театр опери та балету – найстаріший оперний театр України

3. Разом зі старшими намалюйте літній пейзаж за допомогою комп'ютерної програми *Paint*.

Марія Панасюк. Назустріч літу

СТОРІНКИ-ПІДКАЗКИ СЛОВНИК

Балет

А капела (італ. – як у каплиці) – хоровий спів без супроводу.

Анімалістичний жанр – художнє зображення тварин у графіці, живописі, скульптурі, декоративно-прикладному мистецтві. Художників, які малюють тварин, називають *анімалістами*.

Арія (італ. – пісня, повітря) – в опері виразний розгорнутий сольний номер, що найповніше характеризує дійову особу.

Балет (фр. – танець) – вид музично-театрального мистецтва, де зміст розкривається засобами музики та хореографії.

Баркарола (італ. – пісня човняра) – вокальний або інструментальний твір з плавною співучою мелодією та м'яким, заколисуючим супроводом, що відтворює гойдання на хвилях.

Варіації (лат. – зміна, різноманітність) – музичний твір, в якому основна мелодія (тема) проходить кілька разів, набуваючи різноманітних змін: *мелодичних, ритмічних, ладових, темпових* тощо.

Види образотворчого мистецтва – живопис, графіка, скульптура. Різновидом образотворчого мистецтва є також декоративно-прикладне.

Витинанка (від витинати – вирізати) – стародавній вид слов'янського народного декоративно-прикладного мистецтва вирізання з паперу прикрас житла (*сюжетні та орнаментальні, ажурні та силуетні* тощо).

Графіка (грец. – пишу, дряпаю, малюю) – вид образотворчого мистецтва, в якому переважають лінії та штрихи, контрасти білого і чорного й незначне використання кольору.

Декоративно-прикладне мистецтво – вид мистецтва, творами якого є художньо прикрашені вироби, що їх застосовують у повсякденному житті: посуд, одяг, килими, іграшки тощо.

Дума – українська народна ліро-епічна пісня про історичні або сучасні події. Думи виникли близько 1000 років тому й набули поширення завдяки творчості кобзарів, бандуристів, лірників.

Духовна музика – вокальні або вокально-інструментальні твори на тексти релігійного змісту, які виконують під час богослужіння. Жанри духовної музики: *молитва, меса, хорал* тощо.

Ескіз – попередній начерк малюнка, картини, будівлі тощо. Ескіз відображає задум або окремі частини художнього твору.

Живопис (від живо писати, тобто писати образно) – вид образотворчого мистецтва, в якому основним виражальним засобом є колір. Твори живопису пишуть за допомогою фарб на будь-якій поверхні.

Ілюстрація – зображення, що супроводжує текст літературного твору, газетної статті тощо. Створює ілюстрації *художник-ілюстратор*.

Історичний жанр – зображення в мистецтві історичних подій, важливих явищ і видатних діячів минулого.

Кампанела (італ. – дзвіночок) – назва музичної п'єси, що імітує (наслідує, відтворює) передзвін дзвіночків.

Каприс, капричіо (італ. – каприз, примха) – віртуозна інструментальна п'єса у вільній формі.

В. Тимофєєв.
Графічний портрет

Колаж

Кіно – синтетичне мистецтво, що створюється за допомогою відеозйомки.

Класика (лат. – зразковий, першокласний) – видатні, загальноновизнані твори мистецтва, що становлять безумовну цінність для національної та світової культури.

Колаж – поєднання в художньому творі елементів різного кольору та фактури: паперу, тканини, шпалер, вирізок із газет і журналів тощо.

Коломийка (від назви м. Коломия на Івано-Франківщині) – поширений у західних областях України народний танець, а також пісня, що його супроводжує.

Концерт (італ. та лат. – змагаюсь) – великий музичний твір для соліста з оркестром, що складається з 3 або 4 частин.

Мініатюра – мистецький твір невеликого обсягу (розміру, формату, тривалості тощо). Поняття *мініатюра* застосовується в літературному, музичному, образотворчому, декоративно-прикладному, театральному та інших видах мистецтв, а також у книговиданні, комп'ютерній графіці тощо.

Мистецтво – відображення навколишнього та духовного світу людини в художніх образах. Основні види мистецтв: *музика, література, хореографія, образотворче, архітектурне, театральне, кіномистецтво* та інші.

Молитва – звернення вірянина до Бога або святих.

Музичний жанр – різновид музичного твору. Найчастіше жанри музичного мистецтва поділяють на *вокальні* (пісня, гімн, романс, кантата, ораторія) та *інструментальні* (п'єса, концерт, симфонія тощо).

Музичний образ – відображення життя та духовного світу людини, явищ дійсності й навколишнього світу засобами музичного мистецтва.

Народні танці – танці, створені народом і поширені в народному побуті. Українські народні танці: *гопак*, *козачок*, *метелиця*, *аркан* та ін.

Натюрморт (фр. – *нерухома природа*) – жанр образотворчого мистецтва, що зображає нерухомі речі: зірвані плоди та квіти, різноманітні предмети, посуд тощо.

Обробка – авторський музичний твір, у якому інший твір змінено, збагачено, пристосовано для певного виконання. Найбільш поширені обробки народних творів.

Опера (італ. – *праця, справа, твір*) – музично-театральна вистава, в якій усі персонажі співають, тобто зміст розкривається засобами музики і слова. В опері поєднуються сольні, камерні, хорові й інструментальні номери.

Орнамент – візерунок або узор, елементи якого ритмічно повторюються. Орнаменти бувають: *стрічкові* та *розеткові*; *геометричні*, або *абстрактні* (різні геометричні фігури); *рослинні* (квіти, листя, дерева тощо); *зооморфні* (тварини).

Пейзаж – жанр образотворчого мистецтва, в якому зображено природу. В українському мистецтві для позначення пейзажу також використовують слово **краєвид**.

Петриківський розпис (петриківка) – українське декоративне народне малярство, що виникло в селищі Петриківка на Дніпропетровщині.

Побутовий жанр – відтворення сцен повсякденного життя у графічних, живописних, скульптурних і декоративно-прикладних творах.

К. Білокур.
Натюрморт

Іван Крамської.
Портрет
Т. Г. Шевченка

Портрет – зображення чи опис людини або групи людей (індивідуальний чи груповий). Портрети поширені у графіці, живописі, скульптурі та фотомистецтві.

Прелюдія, прелюд (лат. – *вступ*) – вступ до музичного твору або невелика п'єса вільного складу. Прелюдія може бути самостійним твором або передувати іншій музичній п'єсі.

Рапорт – художній елемент орнаменту, що ритмічно повторюється по всій довжині й ширині.

Рапсодія – вокальний або інструментальний твір, що складається з кількох епізодів і часто містить справжні народні теми. Жанр рапсодії популярний в інструментальній музиці.

Розетка – орнамент, вписаний у коло, квадрат або в іншу фігуру правильної форми. Елементи розетки симетричні (однакові) відносно центра.

Рондо (італ. – *коло*) – музична форма, де головна тема *рефрен* багаторазово повторюється, чергуючись із різними епізодами:

Силует – однотонне, що нагадує тінь, зображення на площині профілів фігур і предметів.

Симфонічний оркестр – великий інструментальний колектив, до складу якого можуть входити понад 100 виконавців: 60 – 70 з них грають на струнних інструментах, 16-17 – на дерев'яних духових, 10 – 17 музикантів – на мідних духових, 3 (а іноді й більше) – на ударних інструментах.

Симфонічний оркестр
Львівської національної філармонії

Симфонія (грец. – *співзвуччя*) – великий твір для симфонічного оркестру – провідний жанр симфонічної музики. Зазвичай симфонія складається з чотирьох частин:

1 частина – енергійна, напружена

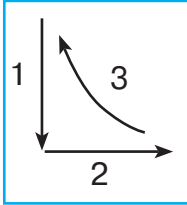
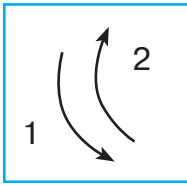
2 частина – повільна, спокійна

3 частина – жвава, танцювальна

4 частина – яскравий фінал

Скульптура (лат. – *вирізаю, висікаю*) – вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну форму й виконуються з твердих чи пластичних матеріалів (пластиліну, глини, каменю, металу тощо).

Сюїта (фр. – *послідовність*) – твір з кількох самостійних частин, поєднаних художнім задумом. Жанр сюїти виник у танцювальній музиці, а згодом перетворився на поєднання різнохарактерних п'єс.

Схеми
тактування
на 2 і 3 долі

Тактування – показ музичного метру помахами рук.

На сильну долю (*раз*) рука диригента завжди рухається вниз.

Танець – мистецтво ритмічних рухів під музику. Основні види танців: *народні, бальні, класичні, сучасні* тощо. Різні види танців можуть поєднуватися в балеті.

Театральне мистецтво – вид мистецтва, що відображає життя в сценічній дії. Основні види театру: *ляльковий, драматичний і музичний* (опера і балет).

Троїста музика – традиційний український народний ансамбль у складі трьох музикантів, у якому зазвичай наявні ударні, духові та струнні інструменти.

Фольклор (англ. *фольк* – народ і *лор* – наука, учення) – різні жанри народної творчості: казки й легенди, загадки й приказки, пісні і танці тощо. Фольклор вивчає наука фольклористика.

Хор (грец. – *зібрання*) – великий співочий колектив, створений для виконання переважно багатоголосних творів. Провідні жанри хорової музики: *хор, хоровий концерт, кантата, ораторія*.

Хореографія (грец. – *запис рухів, танцю*) – мистецтво постановки танцю як послідовності кроків, рухів і фігур. Основні види хореографії: *народний танець, класичний танець, бальний танець і сучасний танець*.

Хота – швидкий іспанський народний танець, що виконується в супроводі гітари, кастаньєт і поєднується зі співом.

Юні друзі! 3

МИСТЕЦЬКІ БАРВИ УКРАЇНИ

У подорож світом мистецтв. 5

Пісні про школу

Вперше Осінь йшла до школи 8

Муз. і сл. *О. Лобової*

Мистецькі символи України 10

С. Чарнецький. «Ой у лузі червона калина» ... 11

Немає України без калини 12

Муз. *Ведмедері*, сл. *Г. Клок*

Музика рідного краю 15

Симфонія невідомого автора початку

XIX століття (Фінал) 17

Музика рідного дому 18

Муз. *О. Злотника*, сл. *О. Вратарьова*

Скарби українських пісень 20

Народні колискові пісні у виконанні

сучасних співаків 21

Господарство 22

Українська народна пісня

Музичні інструменти України 25

Г. Майборода. «Гуцульська рапсодія» (фрагмент). . 27

Верховино, світку ти наш 28

Українська народна пісня

Вишивана Україна 30

«Пісня про рушник» 31

Муз. *П. Майбороди*, сл. *А. Малишка*

Рушничок 32

Муз. і сл. *Н. Май*

Кольорова краса – музика осіння 34

М. Колесса. Прелюд «Осінній» 35

Осіння картина 36

Муз. *М. Ведмедері*, сл. *В. Дерія*

Сторінки-повторинки	38
Твої мистецькі канікули	40
Журавлина Україна	42
<i>П. Чайковський. Симфонія № 2. Фінал.</i>	43
Прощання з журавлями.	44
Муз. і сл. <i>О. Лобової</i>	
Слава кобзаревих дум	46
<i>І. Карабиць. «Дума» (із Першої симфонії</i>	
<i>«П'ять пісень про Україну»)</i>	47
Йде січове військо	48
Українська народна пісня	
Троїсті музики	50
Троїсті музики. (<i>Національний академічний</i>	
<i>оркестр народних інструментів)</i>	51
Нічні музики	52
Муз. <i>В. Прихожая</i> , сл. <i>Т. Сая</i>	
Барви українського танцю	54
Коломийка. <i>Українська народна пісня-танець</i>	55
Співаночки наші	56
Муз. <i>І. Тучака</i> , сл. <i>С. Жупанина</i>	
Петриківський розпис	58
<i>В. Попадюк. «Карпатські візерунки»</i>	
(<i>гурт «Дніпро»</i>)	59
Чом, чом, чом, земле моя.	60
Муз. <i>Д. Січинського</i> , сл. <i>В. Лебедової</i>	
Архітектурні перлини України	62
« <i>Молитва за Україну</i> »	63
Муз. <i>М. Лисенка</i> , сл. <i>О. Кониського</i>	
Їжачки зелені.	64
Муз. <i>Є. Карпенка</i> , сл. <i>В. Степанова</i> ,	
пер. <i>О. Лобової</i>	
Чарівність українського вертепу	67
<i>Українські народні колядки.</i>	68
Старий рік минає	69
Українська народна пісня	

Сторінки-повторинки	72
Твої мистецькі канікули	74

МИСТЕЦТВО БЕЗ МЕЖ І КОРДОНІВ

Мова мистецтв – найвиразніша мова	76
«Jingle Bells» («Дзвоники дзвенять» , гурт «Шпилясті кобзарі»)	77
Дзвоники дзвенять	78
Муз. Дж. Л. П'єрпойнта, сл. О. Боровець	
Зимові мережива звуків і барв	80
Г. Свиридов. «Вальс» (із музики до кінофільму «Заметіль»)	81
Зима, красуне біла.	82
Муз. і сл. Н. Май	
Світ дитячих мрій у мистецтві	84
К. Дебюссі. «Маленький пастух», «Ляльковий кек-уок» (із сюїти «Дитячий куточок»).	85
Дитинства світ	86
Муз. О. Янушкевич, сл. Н. Погребняк	
Мистецькі образи тварин	88
К. Сен-Санс. «Лебідь», «Слон» (із сюїти «Карнавал тварин»)	89
Щебетала пташечка	90
Українська народна пісня	
Пісенне розмаїття	93
М. Лисенко. «Баркарола» («Пливе човен»)	95
Пливе човен	96
Українська народна пісня	
Інструменти – символи народів	98
М. Глінка. «Арагонська хота»	99
Дударики	100
Муз. С. Ткачука, сл. В. Михайлищука	
Без словника й перекладача	102
Ф. Шуберт. «Аве Марія»	103
Весняний вальс	104
Муз. і сл. Н. Май	

Танцювальний карнавал	106
Танці різних народів	109
Полька	110
<i>Чеська народна пісня</i>	
Перлини театрального мистецтва	112
<i>В. А. Моцарт. «Чарівна флейта» (фрагменти)</i> . .	114
Хор «А звідки приємний і ніжний той дзвін?» . .	116
Муз. <i>В. А. Моцарта</i>	
Сторінки-повторинки	118
Твої мистецькі канікули	120
Художники малюють музику	122
«Несе Галя воду»	123
<i>Українська народна пісня</i>	
Це моя Україна	124
Муз. <i>М. Ведмедері</i> , сл. <i>А. Камінчука</i>	
Музика «малює» картини	126
<i>М. Мусоргський. «Балет пташенят, що не</i> <i>вилупилися», «Баба Яга» (із сюїти</i> <i>«Картинки з виставки»)</i>	127
Сонячні краплини	128
Муз. <i>С. Сосніна</i> , сл. <i>І. Вахрушевої</i> , пер. <i>О. Лобової</i>	
Один інструмент – це багато чи мало?	130
<i>Ф. Шопен. Прелюдії для фортепіано № 4 і № 7</i>	131
Навчайте мене музики	132
Муз. <i>С. Гаврилова</i> , сл. <i>Р. Алдоніної</i> , пер. <i>О. Лобової</i>	
Ваша Величносте Скрипко	134
<i>Н. Паганіні. «Кампанела», «Каприс № 24»</i> . .	135
Заграй мені, скрипалю	136
<i>Українська народна пісня</i>	
Мистецтво, що єднає душі	138
<i>Г. Аллегрі. «Мізерере!»</i>	140
Крашанка	142
Муз. <i>В. Кукоби</i> , сл. <i>Н. Бучель</i>	

Квіткові мотиви	144
<i>Я. Сібеліус. Фортепіанний цикл «Квіти»</i>	145
Цвіт землі	146
Муз. <i>О. Злотника</i> , сл. <i>М. Сингаївського</i>	
За наказом чарівної палички	148
<i>Йозеф Гайдн. Симфонії «Годинник», «Сюрприз»</i> .	149
Справжній друг.	152
Муз. <i>Б. Савельєва</i> , сл. <i>М. Пляцковського</i> , пер. <i>О. Пархоменка</i>	
Мистецтво кіно	154
Пісні з мультфільмів.	156
Пісенька друзів (з мультфільму «Бременські музики»)	158
Муз. <i>Г. Гладкова</i> , сл. <i>Ю. Ентіна</i> , пер. <i>Н. Забіли</i>	
Сторінки-повторинки.	160
Твої мистецькі канікули	162
Сторінки-підказки (Словник).	164

**Хрестоматія пісень
до підручника**

**Посилання на малюнки й фото,
використані в підручнику**

Навчальне видання

ЛОБОВА Ольга Володимирівна

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу для 4 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

*Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей», затвердженим наказом
Міністерства охорони здоров'я України від 18 січня 2007 року № 13.*

Відповідальний за випуск *Юрій Корбуш*
Головний редактор *Олена Корбуш*
Художній редактор *Анастасія Ткач*
Комп'ютерна верстка *Анастасія Ткач*
Підготовка QR-кодів *Інна Удовенко*

Підписано до друку 19.03.2021. Формат 70x100/16. Папір офс.
Гарнітура Прагматика. Друк офс. Ум. друк. арк. 14,30.
Обл.-вид.арк. 9,3. Тираж 18 083 пр. Зам. №

Виготовлено згідно із СОУ 18.1-02477019-07:2015
Учбово-видавничий центр «Школяр», 02094, Київ, вул. Сергієнка, 18.
Свідоцтво ДК 7200 від 25.11.2020 р.
Тел.: (044) 599-64-48, 067-209-60-88
www.shkolyar.com.ua
E-mail: shkolyar_info@ukr.net

Папір офсетний Galerie Brite Bulk 80г/м2
Віддруковано у ТОВ "КОНВІ ПРІНТ"
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6115, від 29.03.2018р.
03680, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 12, тел. +38 044 332-84-73

Права авторів і видавничі права УВЦ «Школяр» захищені
Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р.
(зі змінами від 11.07.2001 р.)
Друковане копіювання книжки або її частини, будь-які інші контрафактні видання тягнуть
за собою відповідальність згідно зі ст. 52 цього Закону